

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2015. december
XXII. évfolyam 4. szám

1900-ban Újpesten hatféle hetilap tudósított a helyi eseményekről, de egyik sem írta meg, hogy a századforduló idején ki volt az év embere. A nagyközség hatalmas tempóban fejlődött. Még hét év volt hátra a várossá nyilvánításig, ám Újpest máris kövezett utcákkal, gázvilágítással, Pestig járó lóvasúttal, gyárakkal, kórházzal és színházzal várta az új évszázadot. Károlyi Sándor gróf, a birtok gazdája örömmel konstatálhatta, hogy amit atyja egy emberöltővel korábban elkezdett, az immár virágzásnak indult. Adományokkal, jótékonykodással maga sem fukarkodott.

Az 1900-as esztendő két jelentős intézményt hozott az újpestieknek. Mindkettő az uradalom tulajdonosának köszönhető, hiszen az épületek megépítését birtokából kihalászott területekkel támogatta. Az egyikhez ingyen adta a telket, a másikhoz jelentős kedvezményt biztosított. Az első az István úti új Községháza volt, a második az Egyesült Villamossági Rt. Váci úti gyártelepe. A nagyközség negyvenezer lakójából hamarosan minden harmadik megfordult a községházán, közülük hatezernek az Izzó adott munkát. 1900-ban Újpesten Károlyi Sándor gróf volt az év embere, de ezt a versenyt akkoriban nem rendezték meg. □ *Barta Flóra*

Mikulásünnepségek és karácsonyvárás 1945-ben, a Szabad Újpest tudósításai alapján

[A] „Phöbus üzemi bizottsága 400, a Magyar Pamutipar 500 gyermeket vendéglelt meg Mikulás-ünnepségén.” (december 8.)

„Kultúrelőadások egész sora volt a múlt héten. Az előadások annyiban egyöntetűek voltak, hogy a segítség szolgáltatában rendezték azokat. Egyrészüik a gyermekek mikulási támogatását, másrészüik a karácsonyi segélyezést kívánta biztosítani. Újpest közönsége megértette kötelességét s megállapíthatjuk, hogy minden előadás zsúfolt nézőterek előtt folyt. [...] Jól sikerült előadás volt a[z] MKP központjában, a Tarkánszövő, a Chinoin és Cérnagyárban. A Magyar Nők Demokratikus Szövetségének előadása és a többi előadás is össze volt kapcsolva a gyermekek mikulási megvendégelésével. Szép sikere volt a Kereskedők előadásának is, amelyet a hadiárva karácsonyi megsegítésére rendeztek. Az előadást követő táncesten a közönség rokonszenvtüntetése tört ki, mikor arról értesültek, hogy két orosz katonára – az őrség tagjai – megértve, hogy milyen célt szolgál az előadás 10-10 ezer pengővel járultak a gyűjtéshez.”

„Az ínségnyhító akció szép eredményei. A Nemzeti Segély és a Demokratikus Nők tevékenysége biztosítja az ellátásra szorulókat érdekeit. Molnár Erik elvtárs, népjóléti miniszter felszólítására Újpest város vezetősége is megkezdte a téli nyomorenyhító akció előkészítését. Dr. Szalay Sándor polgármester irányításával, a Nemzeti Segély és a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége bekapcsolásával [...] Az volt az alapelv, hogy a tehetősek adjanak és annyit adjanak, amennyiből legalább napi egytál meleg étel jusson azoknak, akik a háborús pusztítás következtében olyan sanyarú helyzetbe kerültek és kerülnek, hogy erre rászorulnak. [...] a Wolfner-gyár 5 milliós, az Olympia 10 milliós, a Donáth gépgyár 5-10 milliós, a Magyar Pamutipar 9 milliós pénzbeli segítsége mellett a gyári étkeztetéssel rendelkező vállalatok, az étkezőjükben kiadott

ebédek 10 százalékáig adnak ebédet a rászorulóknak. Ezt a segítséget a Magyar Pamutipar, Egyesült Izzó, Első Magyar Cérnagyár, Orion, Wolfner gyárak adják. [...] A város raktáraiban már eddig is jelentős mennyiségű élelmiszer gyűlt össze az ínségkonyhák ellátására. Így: 190 mázsa liszt, 200-200 kg hagyma, sárgarépa és káposzta, 500 kg bab és 250 liter paradicsom. Van már tűzifa is és remény arra, hogy szén is jön.” (december 15.)

„Nők a karácsonyért. A Magyar Nők Demokratikus Szövetsége újpesti csoportja is bekapcsolódott abba az akcióba, mely a szegények karácsonyát akarja szerény módon, de mégis ünneppé tenni. Gyűjtést indítottak felruházási akciójuk javára s ez a gyűjtés már eddig is komoly eredményekkel járt. Dr. Selmecsi Ernőné, újpesti elnöknő vezetése mellett, dr. Andrásfi Gyuláné, dr. Aradi Istvánné, dr. Dévényi Rudolfné és Komjáti Lászlóné irányításával folyik a gyűjtés, melyben a társadalom minden rétegéből vesznek részt asszonyok és lányok. Mikulás estjükön 300 gyermeket vendéglelt meg. [...] Az adakozóknak a MNDSz e helyütt mond hálás köszönetet. Stern Miklós bőrgyáros 200.000; Boschán Testvérek 200.000; Pick László 200.000; Boschán Cipőgyár munkásai 124.000; Csillag bőrgyár 150.500; Hirsch bőrgyár 59.100; Magyar Cserzőanyaggyár 50.160; Mauthner bőrgyár 30.000; Pannonia 20.100; Keleti és Murányi 20.000; Leiner Fülöp cég 10.000; dr. Lázár és dr. Offner 10.000; Balogh bőrgyár 23.500; Bőrművek 20.000; Hazai Pamutszövő 10.000; Újpestvidéki Takarékpénztár 10.000; Schmidt Mátyás 16.100, Magyar Brown Boveri Művek 10.000; Furnér- és Lemezművek 10.000 P. Természetbeni adományokat adtak: Hornyák István vendéglős 100 kg burgonya, Lőrinc Pál 10 fiúing, Phöbus 10 kg liszt, Industria Kft. 20 drb nyulbőr, Tomaseczky cukrász fél kg cukor és még több adomány magukat megnevezni nem akaró adakozóktól.” (december 22.)

(Összeállította: Szöllősy Marianne)

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECOVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
HIRMANN LÁSZLÓ

A szerkesztőbizottság
tisztelt elnöke:
DR. SIPOS LAJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
DR. HOLLÓSI ANTAL
DR. KÖRÖS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:
IVÁNYI JÁNOS
DR. KRISKA GYÖRGY
KRIZSÁN SÁNDOR
LŐRINCZ RÓBERT
SZÖLLŐSY MARIANNE

Számunk szerzői:
BARTA FLÓRA fordító
BAZSÓ GÁBOR tudományos munkatárs (KÖH)
DR. DERCE TAMÁS jogász, történész
FORGÁCS ANDRÁS okl. gépészmérnök
HANULA ZSOLT PÉTER író
HIRMANN LÁSZLÓ tanár, gimnázium-igazgató
DR. IBOLYA TIBOR fővárosi fő-
ügyész, címzetes egyetemi docens
IVÁNYI JÁNOS okleveles építőmérnök
KADLECOVITS GÉZA helytörténet-
kutató
DR. KOVÁCS IVÁNNÉ gyógypedagógus, ny. iskolaigazgató
KRIZSÁN SÁNDOR gyűjteménykezelő
PROF. DR. SALLAI JÁNOS rendőr ezredes, tanszékegyetemi tanár
SZÖLLŐSY MARIANNE helytörténeti-gyűjtemény-vezető

Kiadja:
Újpest Önkormányzata
Műszaki szerkesztő:
GELLÉRT KATALIN
Nyomdai kivitelezés:
SPÁCIUM BT.
Felelős vezető: KOÓS GÁBOR

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

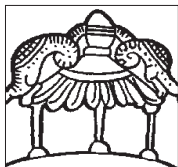
2015. december
XXII. évfolyam 4. szám

Az Egyesült Izzó gyártelepe a Megyeri úti pályával (részlet)

1	BARTA FLÓRA <i>Az év embere</i>
	Múltidéző
2	<i>Mikulásünnepségek és karácsonyvárás 1945-ben, a Szabad Újpest tudósításai alapján</i>
	Összeállította SZÖLLŐSY MARIANNE
	Tanulmány
4	DR. DERCE TAMÁS <i>Kossuth Ferenc Újpesten, 1. rész</i>
7	IBOLYA TIBOR <i>Az első magyarországi bankrablás, Újpest, 1908. október 28., 4. rész</i>
	Közlemények
10	KRIZSÁN SÁNDOR <i>Újpesti úttörténet: A Vasút utcától a Görgey Artúr utcáig, 2. rész</i>
13	BAZSÓ GÁBOR <i>Az Egyesült Izzó épületei</i>
16	DR. KOVÁCS IVÁNNÉ <i>Háború a dalok tükrében</i>
18	FORGÁCS ANDRÁS <i>A Standard gyár és mérnöke, 1. rész</i>
20	SALLAI JÁNOS <i>Az első Nagy Imre kormány honvédelmi minisztere: Janza Károly altábornagy</i>
22	IVÁNYI JÁNOS <i>Újpest fejlesztései és fejlesztési tervei az 1969–71-es újságcikkek tükrében, 3. rész</i>
24	KADLECOVITS GÉZA <i>Az elsüllyedt zászlósbajó</i>
25	HANULA ZSOLT PÉTER <i>Az elmaradt világvége</i>
	Híres újpestiek
25	HIRMANN LÁSZLÓ <i>Gerber Alajos</i>
	Interjú
29	SZÖLLŐSY MARIANNE <i>Diákként és tanárként is kedvenc iskolája volt a leánygimnázium</i>
32	Helytörténeti hírek

Kossuth Ferenc Újpesten, 1. rész

1894. március 25-én, vasárnap az Újpesti Ellenőr¹ Fekete gyászkerettel jelent meg, s címlapon hozta a hírt, „Kossuth Lajos nincs többé! Hosszu² kínos szenvedés, rettenetes haláltusa után, március 20-án örökre lehunyta szemét.” Kossuth iránti tisztelet és szeretet mindig is ott volt az újpestiekben. A különböző asztaltársaságok, egyletek Lajos napkor Kossuthot, s rajta keresztül 1848-t éltették. A halál híre, ahogy az országot, úgy Újpestet is mély gyászba borította. A templomok fekete zászlót tűztek ki, ünnepi gyász-istentiszteletet tartottak, a harangokat félreverték.

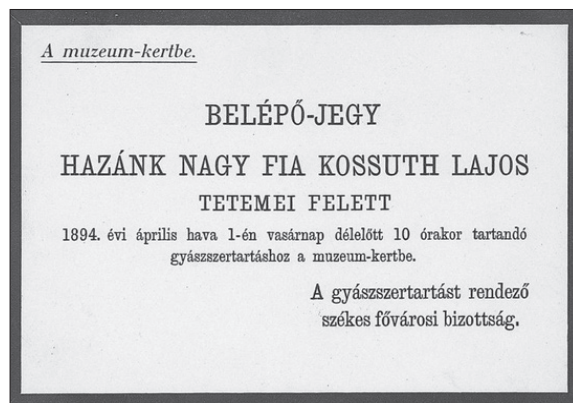
Tanos Pál, a község bírása 21-én délután 3 órára rendkívüli képviselőtestületi ülést hívott össze.³ A testület állva hallgatta a bírónak Kossuthot méltató szavait, majd jegyzőkönyvben rögzítették Újpest polgárainak a fájdalmát a község díszpolgárának halála fölött. Együttal határoztak arról is, hogy a turini temetésen Újpestet küldöttség képviselje Zsoldos János és Beniczky Antal személyében.⁴

1 A lap vasárnaponként jelent meg.

2 Az idézeteket megjelenésük szerinti helyesírással közöljük.

3 Kossuth haldoklását újságírók hada figyelte, s bekövetkeztéről azonnal tudósítottak a lapok rendkívüli kiadásukban.

4 Képviselőtestület jegyzőkönyve 1894., 292. o. Zsoldos János a regnáló, Beniczky Antal korábbi jegyző volt. Ekkor még nem lehet tudni, hogy Kossuth Lajost itthon temetik. A torinói utazás a községnek 610 forintba került. (K.j. 1894. 301. o.)

Kossuth halála országosan fellobbantotta a parázsló Kossuth-kultuszt. Újpesten különböző Kossuth társaságok jöttek létre, nem minden előzmény nélkül.⁵ Március 22-én megalakult a Kossuth Kaszinó. Az Újpesti Kereskedő és Iparos Ifjak Önművelődési Köre külön szekciót alakított a temetésen való részvétel céljából. Gyűjtés indult egy újpesti Kossuth-szobor állítására. Az első öt nap alatt 150 forint adomány gyűlt össze.⁶

Az Újpesti Függetlenségi Kör felhívására az újpesti egyesületek képviselői közös megbeszélésen úgy döntöttek, hogy a temetésen együtt képviselik a községet. Együttal felhívást bocsájtottak ki, melyben felkérlik az üzleteket, kereskedőket, iparosokat, kávéház-tulajdonosokat, hogy a temetés napján, április 1-én, ne nyissanak ki. A temetésen, melyet a Főváros rendezett,⁷ mintegy 15 ezer újpesti vett részt,⁸ a község lakóinak több, mint a fele.⁹ A temetési szertartást Sárkány Sámuel evangélikus esperes végezte, s mellette Geduly Lajos és Máty Lajos újpesti lelkészek segítettek.

Kossuth Ferenc, Kossuth Lajos idősebbik fia volt. 1850-ben Orosházán bujkáló édesanyjával menekítették Vidinbe apjához, Kossuth Lajoshoz, s annak haláláig – bár két ízben is megválasztották országgyűlési képviselőnek – nem tért vissza Magyarországra.

5 Így például 1890 nyarán alakult meg az Újpesti Kossuth Lajos Asztaltársaság, célja egy katolikus legényegylet létrehozása volt. (Újpesti Hírlap 1890. 07. 27.) A dolog pikantériája, hogy Kossuth nem katolikus, hanem evangélikus vallású volt.

6 Az összeg nagyságát néhány példa jól jelzi. Egy liter tej a káposztás-megyeri uradalomból házhozszállítással 10 krajcár. Löbl Jakab egy pár méretre készített férficipőt 3 forintért árusított Fő utcai (Árpád út) műhelyében. (Újpesti Közlöny 1894. 12. 16.) Egy mázsa német feketeszénért Strausz Armin tüzelőanyag-kereskedő házhoz szállítással együtt 1,60 forintot kért. A község 1894-es költségvetésében árvízvédelemre 100 forint volt előirányozva. Az adóhivatalapidíjasainak fizetése 1,5 forint/nap volt. A szobor felállítására soha nem került sor. Az 1918-as községi zárszámadásban a Kossuth-szobor alapban már 23 000 korona van. Az ezt követő év mind a pénzt, mind a szoborállítás akaratát elemészette.

7 Kossuth Lajos temetésének történetéről, valamint Ferenc Józsefnek és a magyar kormánynak az ügyhöz való hozzáállásáról kiváló tanulmányt írt Borus Judit (Budapesti Negyed 3. 1994/1).

8 Újpesti Ellenőr (a továbbiakban UE) 1894. 04. 08.

9 A népszámlálási adatok szerint 1890-ben 23 521, 1900-ban 41 858 lakosa volt Újpestnek

Sikeres mérnök volt, egy olasz ipari cég vezérigazgatója, vasutak, hidak építésének tervezését és kivitelezését végezte Itáliában, Afrikában. Munkája elismeréseként az olasz kormány több ízben kitüntette, az olasz államfő lovagi cím adományozásával fejezte ki elismerését munkájáért. Turinból, azaz Torinóból kísérté haza édesapja koporsóját, s március 30-án érkezett Budapestre.

Április első napjaiban, a temetést követően bombaként robbant a hír Újpesten: Kossuth Ferenc április 8-án „kijön Újpestre”!¹⁰ A meghívó fél az újpesti református gyülekezet, s a meghívás oka: a református templomban tartandó gyászistentisztelet volt. Az újságok vezércikkükben büszkén kiáltották világgá: „Kossuth Ferencz megelőzve az ország összes városait és községeit minket tisztelt meg látogatásával, nem leszünk rá érdemtelenek, és illő módon fogadjuk”.¹¹ Egyúttal a közönség számára rövid programot is adtak: „Jelenjetek meg polgártársak és kiáltsátok: Hozott Isten! Éljen Kossuth Ferencz!”¹²

Az Újpesti Ellenőr a címlapon számolt be a látogatásról.¹³ A község külsőségeiben is méltó módon akart bemutatkozni Kossuth Ferencnek. A gázlámpákat gyászfátyollal vonták be. Némi enyhe gúnnyal jegyezte meg az újság, hogy az előljáróság az egész Fő utcát felloccsoltatta, s ezt igazán máskor is megtehetné. Felhívást intéztek a háztulajdonosokhoz házaik fellobogózására, az istentiszteleten résztvevőket pedig arra kérték, hogy fekete ruhában jelenjenek meg. A rend fenntartására pedig külön e célra polgárőrséget hoztak létre, melynek feladata volt, hogy kordont vonva a Fő út és a református templom között, biztosítsa a rendet.

Kossuth és 32 kocsiból álló kísérete április 8-án délelőtt 10 órakor érkezett Újpestre Budapest felől, a Váci úton. Kossuth fogatát Wolfner Tivadar biztosította. A kíséretben nyolc országgyűlési képviselő volt, többek között Helfy Ignác, aki 1848-ban Kossuth Lajos irodáján dolgozott, s az emigráns Kossuth egyik fontos levelezőpartnere volt. De

a kíséret tagjai között volt Bartók Lajos, aki országgyűlési képviselője mellett a Bolond Istók korabeli élclap alapítója, tulajdonosa és főszerkesztője is volt,¹⁴ vagy Barta Miklós, a Függetlenségi Párt egyik alapítója.

Az újpesti egyesületek, testületek, újpesti „potentátok” újpest határában saját zászlóik alatt felvonulva fogadták Kossuthot. Földváry Mihály¹⁵ pestvármegye alispánja köszöntötte Kossuth Ferencet. Rövid beszédében felidézte, hogy Pest vármegyéét Kossuth Lajoshoz sok szép emlék fűzi, továbbá, „hogy a vármegye területén ismétljem mély fájdalommat, és hogy édesatyád elhunyt gyógyíthatatlanul sebzi szívünket”. Kossuth Ferenc válaszában megemléltette azt a személyes barátságot, mely apja és az alispán között volt. Ugyancsak beszédet mondott Kemény Gusztáv, a váci járás főszolgabírója,¹⁶ Zsoldos János, a község jegyzője, Geduly Lajos, újpesti evangélikus lelkész és Shwarz Izidor rabbi. Ezt követően megindult a menet a Fő úton keresztül az István tér felé. Amerre elhaladtak, a házak fekete lobogóval voltak díszítve, az ablakokban férfiak és nők fehér kendőt lobogtattak. A legszebben Spitzer Mór pékmester háza volt feldíszítve. Lichtenstein zálogos és Fuchsa kereskedő üzleteik fölé az „Isten hozott Kossuth Ferencz” feliratot festették.¹⁷ Folyamatosan énekelték a Kossuth-nótát és a Szózatot. Az István tér ezekkel megtelt, a rendet a tűzoltóság és az alkalmi polgárőrség tartotta fenn. A református templom bejáratánál 100 hölgyből álló sorfal köszöntötte a vendéget, s miközben Kossuth Ferenc belépett a templomba, a hölgyek egy hatalmas virágcsokorral ajándékozták meg.

A templomot fekete drapériába öltöztették a gyászistentiszteletnek megfelelően. Mády Lajos imája befejezését követően többek között a következőket mondta:

„Édes magyar hazánkat egy nagy csapás érte, elvesztette azon vezérét, akit egy fél évszázadnál tovább, mint apját, mint a szabad-

10 UE 1894. 15. lsz.

11 uo.

12 uo.

13 UE 1894. 16. lsz.

14 A Bolond Istók a függetlenségi, azaz az ellenzék, míg a Borsszem Jankó a kormánypárt, azaz a kiegyezés-pártiak élclapja volt.

15 Földváry Mihálynak Kossuth 1847-es Pest megyei országgyűlési követé választásában fontos szerepe volt. 1848-ban Szenttamásnál a szerb felkelők ellen harcolt.

16 Újpest közigazgatásilag a Váci Járáshoz tartozott.

17 UE. uo.

ság megteremtőjét tisztelte és imádta [...] Kossuth Lajost ezen nemsokára lefolyó ezredév csak egyet adott és azt bátran kimerjük mondani, hogy ezen ezredév nálánál nagyobb fiat nem szült nemzetünknek.” Mády beszédében a továbbiakban felsorolja a nemzet nagyjait Árpádtól Mátyás királyon keresztül Deák Ferencig azzal, hogy Kossuth Lajosban egyesült ezen nagy elődök összes jó tulajdonsága. Beszédét a következőkkel fejezte be. „Kossuth Lajos meghalt, de élnek dicső fiai, hozzájuk fordulunk, esdve kérjük őket, legyenek a mi Jozsuáink, legyenek a mi apostolaink. Igen, ők meg fogják hallgatni kérésünket, itt maradnak köztünk, elvezetnek a szabadság¹⁸ ígéretföldére: így támad fel Kossuth Lajos,”

Kossuth a Himnusz eléneklése után rövid látogatást tett a paplakban, az őt üdvözlő tömegnek levett kalappal „Isten áldja meg a községüket” szavakkal köszönt, majd az evangélikus templomba ment, ahol Geduly Lajos mondott imát. Ezt követően az őt lelkesen éljenző tömeg kíséretében elhagyta Újpestet Budapest felé.

Fél évvel később jött a hír,¹⁹ hogy Kossuth Ferenc végleg hazatelepül. Fogadására az újpesti egyletek, így többek között, a Függetlenségi Kör, a Kossuth Nőegyesület, a Kossuth Kaszinó tagjai nagy számban vettek részt a Központi pályaudvaron.²⁰ Kossuthot egy 50-60 fős fiatal lányokból álló csoport virággal köszöntötte. A csoport tagjai nagyobb-

részt újpestiek voltak. Rákospalotáról egy lovasbandérium indult el Kossuth fogadására. Újpest határához érve a Fő utcát gyalogos és lovasrendőrök állták el. Az újpesti rendőrkapitány felszólította a palotaiaikat, hogy forduljanak vissza, vagy folytassák gyalog az útjukat. Lovaiikat hátrahagyva, vonaton mentek Kossuth fogadására.²¹

Még ebben az évben felmerült, hogy Kossuth ismét ellátogat Újpestre. Kossuth, hivatkozva egészségi állapotára, illetve halaszt-hatatlan személyes ügyeire, a látogatást elhalasztotta.²²

Kossuth Ferenc kultusza Újpesten nem csökkent. 1895. február végén megalakult a Kossuth Ferenc Asztaltársaság.²³ A Fő utca és az Váci út sarkán megnyílt Zweig Adolf reggelig nyitva tartó Kossuth - Kávéháza, amely többek között vasárnapi orfeumi előadásokkal hirdette magát az Újpesti Közlönyben.²⁴

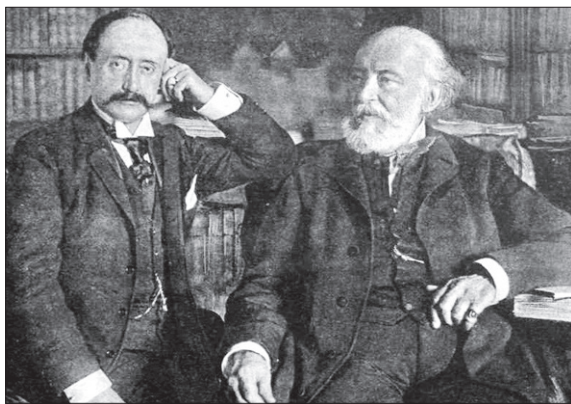
Kossuth Ferencet a rákospalotai evangélikus egyház főfelügyelőjének választották meg, s beiktatására 1895. április 15-én került sor. A beiktatásra a gyülekezőhely az újpesti piactér volt. A korabeli sajtóbeszámoló szerint, a téren a helyiek és a környékbeli településekről az ünnepségre jövők, mintegy tízezen lehettek. A tömeg lelkesedését fokozhatta, hogy öt nappal korábban Tapolcán, Kossuth országgyűlési képviselői választást nyert, s így tagja lett az országgyűlésnek. A napsütötte, feldíszített téren díszruhás csikós lovas bandériumok, fehér ruhába öltözött fiatal lányok, nemzeti színű és templomi zászlókat lobogtató emberek váraкоztak, amikor kilenc órakor, hosszú, sokáig tartó éljenzés közepette megérkezett Kossuth Ferenc a rákospalotai bíró, Tóth István²⁵ kíséretében. Néhány rövid beszéd után a tömeg kísérete mellett Kossuth elindult Rákospalotára a beiktatási ünnepségre.

(Folytatjuk...)

18 u.o.

19 Újpesti Közlöny 1984. 11. 04.

20 A mai Keleti pályaudvar

Kossuth Ferenc, édesapja, Kossuth Lajos társaságában (1850)

21 Lásd 19.

22 Kossuth Ferenc novemberben tette le az állampolgári esküdt, amivel a magyar politikai életnek nem csak informálisan, hanem ténylegesen is aktív és nagyon is figyelembe veendő tényezője lett.

23 A Társaság titkára az a 18 éves Papír Sándor volt, aki a korai újpesti színháztörténetben kiemelkedő szerepet töltött be.

24 1895 márciusi lapszámok.

25 Rákospalota nevezetes bírása, ma utca őrzi emlékét.

IBOLYA TIBOR

Az első magyarországi bankrablás Újpest, 1908. október 28., 4 rész

A bűncselekmény motivációjáról a közvetlen pénzszerzésen kívül a tárgyalási tudósításokból nem sokat tudhatunk meg. Antosevics azt vallotta, hogy mindketten nagyon szegények voltak és ő haza akart utazni. Ehhez képest a cselekmény után Antosevics utazott vissza Budapestre és Piaskovszki tartott azonnal külföldre, állítólag Oderbergbe akart eljutni elfogása előtt (a Budapest–Fülek–Zólyom–Ruttka és a Kassa–Oderberg vasútvonal 1871-ben találkozott Ruttkán, amivel a település vasúti csomóponttá vált). A történetben azonban nem csak ez a furcsa. Állítólagos szegénysége ellenére Antosevics kifogástalan öltözetben, fekete gérokkban,²⁷ keményített gallérral járult a bíróság elé, ahogy az egyik napilap meg is jegyezte: „valósággal egy dzsentlmen benyomását teszi.”²⁸ A bíróságnak is feltűnt ez az ellentmondás, meg is kérdezték tőle, hogy ha annyira szegények voltak, miből tellett a drága Browning revolverekre. Az is elgondolkodtató körülmény, hogy a rabolt pénzből mindketten csak minimális összeget vettek magukhoz, ráadásul Piaskovszki vallomása szerint ő leghamarabb csak 1909 tavaszán szándékozott – de csak akkor, ha nem viszik el közben katonának (?) – Budapestre visszatérni. Elmondásuk szerint megállapodtak abban, hogy csak egy bizonyos idő elmúltával nyúlnak a pénzhez, ami a szétválásukkal együtt szintén profi elkövetőkre vall, ráadásul olyan profi elkövetőkre, akik maximálisan megbíznak egymásban, hisz az elásott pénz rejtkehelyét egyformán ismerték. Azt, hogy ez a kölcsönös bizalom mikor, hogyan és miért alakult ki az elkövetők között nem tudhatjuk, de a lehetséges válaszok között felmerül annak a lehetősége, hogy az újpesti bankrablás tet-

tesei már korábban is követtek el együtt akár hasonló bűncselekményeket is. Dr. Rónay Kamill bíró is erre utalhatott mikor a tárgyaláson megjegyezte: – „Úgy látszik maguk nagyon jól ismerték egymást!”

Ez nemcsak azért érdekes, mert az állítólag csak Bécsben megismerkedő Antosevics és Piaskovszki egyaránt a cári Oroszországhoz csatolt lengyel területről származtak, hanem azért is, mert Boda Dezső rendőrfőkapitány már idézett jelentése szerint ebben az időben Budapesten négy-ötezer oroszországi emigráns tartózkodott és „bűnügyek sora és a rendőri tapasztalatoknak egész halmaza mutathat rá, hogy mennyire helye van ezekkel szemben a fokozott éberségnek és figyelésnek.”²⁹

Bőven van tehát indok azt feltételezni, hogy a vádlottak beismerésük ellenére lényeges kérdésekben hazudtak a bíróság előtt, sőt beismerésük és alázatos viselkedésük lehetséges indoka pont az lehetett, hogy a hatóságok megelégedjenek róluk és az ügyről annyi információval, amennyivel már egyébként is rendelkeztek. Ehhez azt sem árt tudni, hogy bár a magyar kriminalisztika története az újpesti bankrablást az első amerikai típusú „Kezeket fel” bankrablásként ismeri, a sajtó beszámolóí szerint akkoriban Oroszországban is sűrűn követtek el hasonló bűncselekményeket, sőt volt olyan újság, amely szerint az elkövetők egyenesen „orosz példára” dolgoztak.³⁰ Felmerül persze a kérdés, hogy ha az elkövetők tényleg tapasztalt bűnözők voltak, akkor Antosevics vajon miért dőlt be rögtön a detektívek kihallgatás-taktikai fogásának Piaskovszki hamis beismeréséről? Ebben véleményem szerint – ha egyáltalán így történt – döntő szerepe lehetett a (nem csak az eltérő földrajzi távolságok miatti) gyors intézkedéseknek. Az elkövetőket meglephette a bűnüldöző

27 Elegáns szűk férfi kabát.

28 Budapesti Hírlap. 1908. december 4.

29 Jelentés id. mű 135.p.

30 Budapesti Hírlap. 1908. december 4.

hatóságok Oroszországban valószínűleg nem tapasztalt rendkívül gyors reagáló képessége, amelyben a szerencsés véletlenül túl – hisz Szekeres István először véletlenül találkozott az elkövetőkkel a máriabesnyői vasútállomáson – szerepe volt az akkori kommunikációs eszközökben (telefon, távíró) rejlő lehetőségek maximális kihasználásának is. Az egyébként jól megtervezett és kivitelezett bűncselekmény elkövetése után, az elkövetők gyakorlatilag egy napon belüli elfogásának sokkja felülírhatta az Oroszországban szocializálódott bűnözői reflexeket. A fentiek miatt természetesen senki sem állíthatja teljes bizonyossággal, hogy az újpesti bankrablást elkövető lengyel vasmunkások gyakorlott bűnözők, szocialista vagy egyéb forradalmárok, a megszálló oroszok ellen küzdő hazafiak, vagy esetleg mindezek együtt voltak, de a cselekmény elkövetése előtti, alatti és utáni viselkedésük alapján egyik változat sem elképzelhetetlen.

Korabeli Nick Carter ponyvafüzet

Egyébként létezik az újpesti bankrablás elkövetésének miéttjéről egy másik, sokkal egyszerűbb, ugyanakkor ma már megmosolyogtató magyarázat is. Eszerint Antosevics és Piaskovszki „utánzók” voltak, akik a korszakban első virágkorát élő detektívirodalom hatására, annak rajongóiként, tulajdonképpen különösebb indok nélkül követték el cselekményüket. Igaz, ami igaz, ebben az időben valóban nagyon népszerűek voltak azok a feltűnő, színes borítóval ellátott detektív, vadnyugati, kísértet és egyéb történeteket tartalmazó füzetek, amelyek az 1868-tól kötelező négyosztályos elemi iskolai oktatásnak köszönhetően egyre szélesedő olvasóközönség igényeit szolgálták ki. A ponyvairodalom (és az új műfaj a film) negatív hatását a bűnözés alakulására cikkek sokasága tárgyalta nem csak ekkor, de még a későbbi rendészeti szakirodalomban is. Az újpesti bankrablás tárgyalásáról szóló tudósítások között is előfordult olyan, ami szerint „csak a hírhedt Nick Carter féle füzetekben lehet olvasni hasonló vakmerőséggel véghezvitt betöréseket”.³¹ Ettől persze még nem terjedt volna el, hogy valóban ezek a történetek motiválták az elkövetőket, azonban pont a tárgyalás és az ítélet kihirdetésének napján tartott előadást a Magyar Társadalomtudományi Egyesület felkérésére Tábori Kornél hírlapíró és bűnügyi tudósító a ponyvairodalom társadalmi hatásáról.³² Ebben az előadásában Tábori azt fejtegette, hogy kevés „eredeti” bűnelkövető van, a legtöbben korábbi cselekményeket másolnak, illetve a még romlatlan ifjúság hajlamos arra, hogy a ponyvafüzetek hatására maga is bűncselekményeket kövessen el. Az előadásban Tábori konkrétan azt állította, hogy az újpesti bankrablók „szintén utánzók voltak, hűséges olvasói a bűnügyi füzeteknek”.³³ Budapesti rendőrök által szerkesztett korabeli kiadványban is az olvasható (talán Tábori hatására), hogy „a jó Antosevics Gyulát és cimboráját a Nick Carterek tanították ki és adtak impulzust nekik a rab-

31 Magyarország. 1908. december 4.

32 A ponyvairodalom társadalmi hatása. Írta és felolvasta a Magyar Társadalomtudományi Egyesület 1908. évi december hó 3-ikán tartott ülésén Tábori Kornél – In.: Magyar Társadalomtudományi Szemle, 1909. 2. évf. 2. sz. 122–134. p.

33 Tábori id. mű 123.p.

lás véghezviteléhez.”³⁴ Boda Dezső rendőrfőkapitány már idézett jelentésében szintén Nick Cartert emlegetve maga is összefüggést látott az újabban elkövetett vakmerő bűncselekmények (köztük az újpesti bankrablás) és a ponyvairodalom között, mely „valósággal glorifikálja a bűnöst és a bűnt.”³⁵ Hogy olvastak-e ponyvaregényeket az újpesti bankrablók nem tudhatjuk, de Antosevicsék biztosan nem a detektívtörténetek iránti vonzódásuk miatt váltak vakmerő bűnelkövetőkké, ahogy azt Schöpflin Aladár neves irodalmárunk is megírta a Nyugatban, az újpesti rablókát konkrétan is megemlítve a ponyvairodalom hatásától szóló cikkében.³⁶ A modern média és a valóság szerepe az ügyben pont fordított volt, a bűncselekmény megihlette az éppen kezdeti stádiumában lévő magyar filmgyártást is, a Projectograph Rt. 140 méter hosszú „Az újpesti bankrablás” című filmjét annak reklámja szerint részben „az eredeti helyszínen és szereplőkkel” forgatták le.³⁷ A film sajnos nem maradt fenn.

Végül az esküdszék a váddal egyezően rablás büntette miatt – a vádlottak védői szerint a cselekmény nem rablás, hanem zsarolás volt – mondta ki Antosevics és Piaskovszki bűnösségét. Emiatt a pestvidéki királyi törvényszék 18.730/1908. számú ítéletével a Btk. 92.§-nak alkalmazásával (enyhítő szakasz) a vádlottakat három év fegyházbüntetésre és öt év hivatalvesztésre – ami a mai közügyektől eltiltáshoz hasonló mellékbüntetés volt – továbbá Magyarország területéről történő örökös kitiltásra ítélte azzal, hogy a vizsgálati fogsággal 14 napot töltöttek vett a fegyházbüntetésből. A bíróság indokolása szerint az ügyben nyomatékos enyhítő körülményként értékelte a vádlottak töredelmes beismerését, amely nélkül az elrabolt pénz sem került volna elő, illetve büntetlen előéletüket, súlyosító körülmény a bíróság szerint csak az elrabolt pénz nagysága volt. Az ítéletet – amelynek enyhességén Antosevicsék szemmel láthatóan

nagyon megörültek – a vádlottak és védőik tudomásul vették, azonban az ügyész az enyhítő szakasz hibás alkalmazása miatt, súlyosabb fegyházbüntetés kiszabása érdekében, semmisségi panaszt jelentett be. A semmisségi panasz miatt az eljárás a legmagasabb bírói fórum a Curia elé került, ahol 1909. április 15-én dr. Vargha Ferenc koronaügyész-helyettes indítványára a dr. Neuberger Ignác elnökletével összeült bírói tanács a fegyházbüntetést öt év hat hónapra súlyosbította. A súlyosbítás konkrét indoka az volt, hogy a tettesek vakmerősége kizárja az enyhítő szakasz alkalmazását.³⁸ A Curia szigorúsága érthető, az első fokon eljáró törvényszék enyhe ítélete valóban nem volt alkalmas arra, hogy a hasonló bűncselekményeket tervezgető potenciális elkövetőket elriassa azok elkövetésétől. Ez azonban a szigorúbb ítélettel sem sikerült, pár hónappal később, 1909. augusztus 11-én a királyi Magyarország területén, Fiumében szintén orosz állampolgárok által elkövetett második fegyveres bankrablás már emberéletet is követelt. A bank egyik ellenálló tisztviselőjét – akit talán az újpesti kollégáit pellengérré állító és őket gyávának nevező újságcikkek motiváltak – az elkövetők lelőtték.

Az újpesti bankrablókát már 1908. december 5-én átszállították a Gyűjtőfogházba, ahonnan büntetésük további végrehajtására Antosevicsét 1909. február 20-án a soproni fegyintézetbe, Piaskovszkit 1909. április 6-án a lipótvári fegyintézetbe szállították tovább. Antosevics további sorsáról nincs tudomásunk – a soproni fegyház iratai megsemmisültek – Piaskovszki lipótvári fegyenc-törzskönyve azonban fennmaradt.³⁹ Ebből tudható, hogy 1909. december 5. napjáig büntetését magánelzárásban töltötte, utána pedig szabóként dolgozott a fegyházban. Jól viselte magát, fenytése nem volt, szabadulása előtt azt írták róla, „van remény, hogy nem fog visszaesni”. 1914. május 19-én szabadult, azonnal átkísérték a határhoz közeli zsolnai csendőrorsre a mellékbüntetésül kiszabott kiutasítás végrehajtására. □

34 A Közbiztonság Almanachja 1910. évre. Első évfolyam. Budapest, 1909. Nyomatott Légrády testvérek könyvnyomdájában. 483.p.

35 Jelentés 112.p.

36 Schöpflin Aladár: Nick Carter. Beszélgetés egy szép asszonnyal. – In.: Nyugat. 1908. 24. szám

37 Nemeskürty István: A képpé varázolt idő. Magvető Könyvkiadó, 1983. 54. p. A film szerepel az www.imdb.com adatbázisban is, bár hibás évszámmal (1902).

38 Az Újság. 1909. április 16.

39 Nyitrai Állami Levéltár. IV.11. A Lipótvári Fegyház Iratai (Trestnica v Leopoldove). 1909. évi 3923. számú fegyenc-törzskönyv

Újpesti úttörténet: A Vasút utcától a Görgey Artúr utcáig, 2. rész

A Vasút – vagy ahogy Újpest 1875-ben készült térképén láthatjuk: Lóvasút – utca északi fele legnagyobbbrészt a gróf Károlyi család kiépíttelen uradalmi földterülete volt. Déli oldala lakottá vált az 1870-es évektől, az itteni kertek egyre inkább földszintes téglaházakkal gazdagodtak. 1886-ban már az utca legszebb épületét emelték Egyesgy Géza, a Magyar Távirati Iroda egyik alapítója számára. A mai Kiss János utca torkolatánál álló saroktoronyos villát Steindl Imre építészeti irodája tervezte, Bachmann Károly kivitelezte és Jungfer Gyula készítette lakatosmunkáit.

1872-ben megindult az újpest-rákospalotai lóvasút forgalma, összekötve Újpest Pest felőli határát, a község legsűrűbben lakott belső területét Palota vasútállomással és ez utóbbi község belterületével. A Károlyi-féle uradalom földjei területén létesült közel másfél kilométer hosszú Vasút utcán át vezetett keresztül, melynek nagyjából középtáján a mai Rózsa utcánál egy kitérő is feküdt, hogy az ellenkező útirányból érkező lóvonatok kikerülhessék egymást. A rendezett és részben kisebb töltésre épült vasúti pálya mellett természetes módon kialakult földút szolgált a közúti fogatolt kocsik közlekedésére.

A gróf Károlyi Sándor elnökletével működő Újpest-Rákospalotai Lóvonatú Vaspálya Társaság személyforgalom mellett teherfuvarozást is végzett. Bevételei szinte fele-fele arányban a két szállítási nemből származtak, ugyanakkor ennek összegét kiadásai jócskán meghaladták. Részvényesei emiatt szabadulni kívántak a veszteséges vállalatától, ezért 1876 októberében rendkívüli közgyűlésen elhatározták felszámolását, s felajánlották megvételre a Pesti Közúti Vaspálya Társaságnak. Miután utóbbi cég az újpest-rákospalotai lóvonatot nem vette át, Károlyi Sándor 1877-ben megvásárolta,

ezáltal a birtokos magántulajdonává vált.

A gróf ezt követően hozzálátott fejlesztéséhez veszteségeinek megszüntetése, illetve bevételeinek növelése érdekében. Sűríteni kívánta járatai számát, amelyhez a lóvasút egyvágányos pályáján további kitérők beépítését határozta el. A Vasút utcában a mai Rózsa utcánál lévő váltón felül kettőt fektetett: a mai Kiss Ernő és Corvin utcák közötti szakaszon, illetve a mai Kiss János utca torkolatánál készült egy-egy újabb kitérő.

Utunk mentén ipari vállalkozás is keletkezett. Északi felén a ma is meglévő, akkor ismert nevén „vörös keresztnél”, a Mező (ma: Erkel Gyula) és az 1914 körül elnevezett Kiss Ernő utca sarkán új gyár számára emeltek épületeket. Augusztusban vásárolta meg gróf Károlyi Sándortól e 4000 négyszögölnyi területet Roger Tatham angol gyáros, aki pamutfonó üzemet kívánt itt létesíteni. Megállapodást kötött a Palota vasútállomáshoz vezető lóvasút áruszállítási használatára, majd ősszel hozzálátott az építkezéshez. Október elején már állt egy 1600 m²-es csarnok, és még három ekkorát terveztek a következő esztendő tavaszára, a leendő pamutgyár területére. A termelés valószínűleg 1883 tavaszán indulhatott meg, kezdetben 80-100 munkás fonalat és kis mennyiségű pamutszövetet állított elő. A telep főbejárata a két utca sarkán állt, ide futott be a lóvasút iparvágánya a Vasút utcától Palota vasútállomás felőli kiágazással.

Mivel a vállalkozás nem kapta meg kérelmezett és ígért állami támogatását, veszteségei miatt a gyárat 1883 májusában új társaság vette át, majd az akkoriban zajló gazdasági válság hatására, 1885 augusztusától másfél évre lakat került a kapujára. Új tulajdonosai 1887 januárjában alapították meg a Magyar Pamutipar Részvénytársaságot, s az év tavaszától régi kapacitásával indult újra termelése. Az Egyesült Államokból és Kelet-

Indiából érkező nyersanyagaiból gyártott fonal egyharmadát eladták, kétharmadát maguk dolgozták fel. 1888. májusának végéig 168 000 kg pamutból 131 000 kg fonalat, 1 100 000 m szövetet állított elő a mintegy 200 alkalmazott. 1887-ben épült a gyár csatornája, melynek költségeiből 60%-ot a gyár, 40%-ot pedig a község a háztulajdonosok „bevonásával” tartozott fizetni, a gyárnak négyévi törlesztéssel előlegeznie kellett a község részére.

A Vasút utca északi felén, nem messze a pamutgyártól a mai Corvin utca kiágazásának környékén elhelyezkedő kavicsgödör az 1880-90-es években trágya- és egyéb hulladék lerakóhelyévé vált. Egy sín pár, az úgynevezett „trágya” vágány ágazott ide a mai Corvin utca torkolatánál Újpest belterülete felől jövet a lóvonat Vasút utcai vágányából, mely legkésőbb az 1880-as évek első felében (1886-ban már bizonyosan) üzemben volt. Feltehetőleg ez lehetett a községi szemétszállítás Károlyi uradalomtól bérelt első lerakóhelye is, és már nem csak a vágány elnevezésében olvasható terméket hordhatták ide. A lóvasút e feladatra 1877 és 1880 között trágyaszállító kocsikat is vásárolt. A Vasút utcai trágyafuvarozásnak egy ízben az Újpest és Vidéke, 1886. szeptember 12-i száma hangot

adott, mivel „Általános megbotránkozást okoz, hogy a r. palotai uradalom, Újpest községén végig nemcsak minden vasárnap, hanem még Szent-István napján, a nemzet legnagyobb ünnepén, és kisasszony napján is, talán a bérmlő püspök nagyobb tiszteletére, trágyát hordatott. A trágya kocsik épen akkor robogtak el a templomtér mellett, amidőn az úr bemutatását jelezte a mozsarak dörgése, s a midőn teljes egyházi díszben a templomba indult a püspök. [...] Nem hisszük, hogy gróf Károlyi Sándornak tudomása volna e megbotránkoztató dologról...” A következő évtizedben is gondot okozott a szemétszállítás, mivel – az Újpesti Ellenőr 1894. június 24-i száma szerint – „Az egyetlen jó levegőjű környéket a vasút-utczát teljesen inficiálták [megfertőzték – K. S.]. [...] Éjjelenként ugyanis a vasút-utca baloldalán a mezőkre a pöczegödrök hulladékait hordják oda, állítólag trágya gyanánt. Képzeltető, hogy milyen miazmás a légkör ott, hol az emberi és állati hulladékok kigőzölgése a verőfényben a környék levegőjét teljesen megromtják.” Hogy meddig működött e terület trágya és egyéb szemét lerakóhelyeként, egyelőre nem tudjuk, annyi azonban bizonyos, hogy az ide vezető lóvasúti vágány 1896 nyarán már nem volt használatban.

Újpest 1875-ös térképén a Lóvasút utca részlete a mai Kiss Ernő és Kölcsey utcák között

Az újpest-rákospalotai lóvasút pályája és járművei az 1880-as évekre egyre jobban elhasználódtak. Felújításuk lassan elkerülhetetlenné vált volna, de csak kisebb munkákra futotta. A vasút jövedelme nemcsak fejlesztésekre nem volt elégséges, hanem még a szükséges ráfordításokat sem fedezte, kiadásai három „sikeresebb” esztendőttől eltekintve meghaladták nyereségét. Csak 1887 augusztusa és decembere között a deficit a bevétel közel másfélszerese lett. Ezek hatására Károlyi Sándor gróf úgy döntött, vasútja forgalmát végleg megszünteti. Azonban erre mégsem került sor, mivel új ötlettel állt elő, mellyel életképesebbé tehetné lóvasútját és az Újpestet Rákospalotával összekötő Vasút utca menti telkeit. 1889 tavaszán írásos ajánlattal fordult Újpest község képviselőtestületéhez, miszerint Károlyi gróf „[...] ezen utcának a lóvasút mentén végig nyúló árkos-gödrös, tócsás déli felét a saját költségén végig és egész szelvében fölemeli a lóvasút megállapított színvonalára – írta Újpesti Hírlap 1889. július 14-én –, az egészet murvával meghordatja és két sor fával szegélyezi, a minélfogva akadálytalan, kényelmes és kellemes lesz a kocsi és gyalogközlekedés s másfelől emelkedni fog mások telkeinek és házainak értéke is azon a vonalon.” A március 26-i rendkívüli képviselőtestületi ülésen „...a vasút-utca feltöltése tárgyában kiküldött bizottság tette meg jelentését. E jelentés alapján köszönettel fogadta a képviselőtestület gróf Károlyi Sándornak amaz ajánlatát, hogy a vasút-utczát saját költségén feltölteti s elhatározta, hogy erről a vasút-utczában lévő házak birtokosait is értesíti...” – tudósított az Újpesti Ellenőr 1889. március 31-i száma.

A bizottság megállapította, hogy ez a feltöltés valóban előnyére válik az ott lévő házak számára is, eltekintve néhány háztól, melyek falai a feltöltés következtében 20-40 cm-rel kerülnek mélyebbre a föld alá. Javasolta a gróf ajánlatának elfogadását, kikötve, gondoskodjon a feltöltés után az úton összegyűlő vizek állandó elvezetéséről, hogy ne a déli oldalra, hanem a még ki nem épült, szántóföldeket képező északi oldalra vezessenek el.

A bizottsági jelentés alapján a képviselőtestület elfogadta a gróf ajánlatát, s a munkálatokról értesítette az érintett ház- és telektulajdonosokat is. E határozat ellen csupán egy községi képviselő tiltakozott, két tulajdonos pedig megfellebbezte, a többi tulajdonos örömmel fogadta. „Ennek következtében az egész hosszú út csakhamar feltöltetett azon rész kivételével, a hol a fellebbezők házai jobbról-balról az Erzsébet-utca [ma: Corvin utca] torkolatánál állanak, s a hol a fellebbezés elintézéséig a munka hatóságilag felfüggesztett...” (Újpesti Hírlap, 1889. július 14.) Az ügy intézésére Pest megye közigazgatási bizottsága helyszíni szemlét rendelt el július 11-ére, ahol a megye, Újpest község, illetve a Károlyi uradalom képviselői, valamint a fellebbező Todl Adolf és Vuskits József háztulajdonosok délután 5 órakor a rákospalotai parkban találkoztak, majd részletesen megvizsgálták a teljes útvonalat. A fellebbezők házainál lejtmeréseket is végeztek, s így megállapították, hogy Todl Adolf háza 35, Vuskits háza 20-25 cm-rel került a jelenlegi felszín alá.

A Vasút utca rendezését Károlyi gróf az újpest-rákospalotai lóvasút számlájára végeztette el a fonógyártól a rákospalotai állomásig tartó szakaszon. Eszerint a Vasút utca első nagyobb léptékű – a korban maihoz hasonlítható, ámde csak „úttestét” érintő – felújítása során földmunkára 2279 forint 35 krajcár, csatornázásra 321 frt 07 kr, kőműves munkára 266 frt, ácsmunkára 12 frt, egyéb kiadásokra 10 frt 50 kr, összesen 2888 frt 92 kr összeget áldozott.

Az immár rendezett Vasút utca 1889. szeptember 18-án kapott volna fontos szerepet, mivel akkor tette volna József főherceg újpesti látogatását. Az Újpesti Hírlap szeptember 15-i száma arról számolt be, „Ez alkalomra Újpest községének a vasút felőli határán egy diadalkapu fog felállíttatni; a díszítéshez szükséges gallyat a főváros fogja szolgáltatni, valamint zászlókat is a fogadtatáshoz. A fogadtatásnál a képviselőtestület és tanács fognak megjelenni. A másik diadalkapu a Deák-utca torkolatánál állíttatik fel, hol Illek Vincze plébános fogadja e fönséges vendéget”. Ám e nagyszabású, dekorációt sem mellőző látogatás végül József főherceg betegsége miatt megghiúsult. (Folytatjuk...)

Az Egyesült Izzó épületei

A Lechner Lajos Tudásközpont Örökségvédelmi osztályának munkatársaként 2014-ben lehetőséget kaptam arra, hogy végigjárjam a GE Lighting Budapesti Fényforrásgyár – közkeletű történeti nevén Tungstram, illetve Egyesült Izzó – Váci úti telepén álló épületeket.

A gyár története 1865-ben kezdődött, amikor a pesti születésű Egger Béla Bernát Bécsben távírdafelszerelési gyárat alapított. Pesti üzemét 1872-ben hozta létre a Dorottya utcában. A bécsi gyár a budapesti fiókteleppel együtt 1882-ben közkereseti társasággá alakult át, Első Osztrák–Magyar Villamvilágítási és Erőátviteli Gyár Egger B. és Tsa. néven. A cég – a távközlési berendezések mellett – Magyarországon elsőként foglalkozott izzólámpagyártással. A következő évben már napi 1500 szénszálas izzólámpát állítottak elő. A pesti gyár 1887-ben a Huszár utca 7.-be költözött. Az izzólámpagyártást 1889-ben külföldi tőkebevonással külön céggé szervezték Villanyos Izzólámpagyár Rt. néven. Pintér József műszaki és Egger Gyula kereskedelmi vezető munkájának köszönhetően a gyár a szénszálas izzólámpáinak kétharmad részét exportálta, elsősorban Oroszországba és Japánba, de Amerikába és Ausztráliába is. További tőkebevonás céljával alapították meg 1896-ban az Egyesült Villamossági Rt.-t, amelynek nevét 1906-ban változtatták Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt.-re. Közkeletű rövid megnevezéseként az „Egyesült Izzó”-t használták.

A termelés hatalmas mértékű növekedése miatt új gyártelep létesítésére volt szükség. Az újpesti telket 1900. január 28-án vásárolták meg Károlyi László gróftól. A település kitűnő közlekedési kapcsolatot és nagy munkaerőkínálatot biztosított a gyárnak. Az építési engedélyt 1900. június 30-án kapták meg. A kivitelezést Wellisch Sándor és Gyula végezte. Az építési munkák 1901 nyarán fejeződtek be. A telep ma is meglévő eredeti épü-

letei: Igazgatói lakás (1), Központi iroda (2), Posta (3), Régi izzólámpagyár (a 4. épület a négyemeletes szárny nélkül), továbbá a Mechanikai gyár, amelyben távbeszélő és vasútbiztosító berendezéseket gyártottak (5, 14), Víztorony (8).

Az 1. számú kétemeletes irodaház eredetileg lakóháznak épült Egger Gyula kereskedelmi igazgató és Pintér József műszaki igazgató számára. Aschner Lipót vezérigazgató 1918-tól lakott benne. A különböző homlokzatsíki kubusokból megkomponált, bécsi szecessziós stílusú épület jellegzetessége a sárga nyerstégla burkolat. Sajátos megoldás, hogy az ablakok feletti acélkiváltók egyben díszítőelemként is szolgálnak. A bejárat feletti erkélyt aszimmetrikusan támasztja meg egy konzol. A homlokzatot fémből készült levélkoszorúk díszítik. Északi irányban az 1950-es években bővítették. Ekkortól négy évtizedig bölcsőde és óvoda működött itt.

Az igazgatóság épülete (2) szimmetrikus elrendezésű, egyemeletes, lapostetői irodaház. A három egyforma téglány tömegből a középső hátralép, a Váci út felé udvart képezve.

A Víztorony (8) donzson jellegű, négyzet alaprajzú torony négy emeleten irodákkal, az ötödiken víztartályokkal, északi bővítése egy kétemeletes irodaház. Homlokzatait nyerstéglával burkolták. Az alsó két szint lábazat jellegű, az osztópárkány fölött a torony három emeletét falpillérek tagolják. A keleti oldalon a középkorias jelleget megtöri a harmadik emelet szinte teljes felületét kitöltő üvegfal. A felső szintet tornyocskák tagolják.

A gyártelep rangját tükrözi a Váci úti kerítés is, melynek pilléreit és a rajtuk álló kandelábereket klasszicizáló bécsi szecessziós motívumok díszítik. A 4. épület déli és északi sarkánál elhelyezkedő két gyárbejáratot eredetileg magas acélszerkezetű kapuzatok hangsúlyozták, melyeken az igazgatói lakás erkélykonzolához hasonló díszítményekről lámpák függtek.

A 4. épület (Régi izzólámpagyár) déli, négyemeletes szárnya a volfrám-izzógyártás

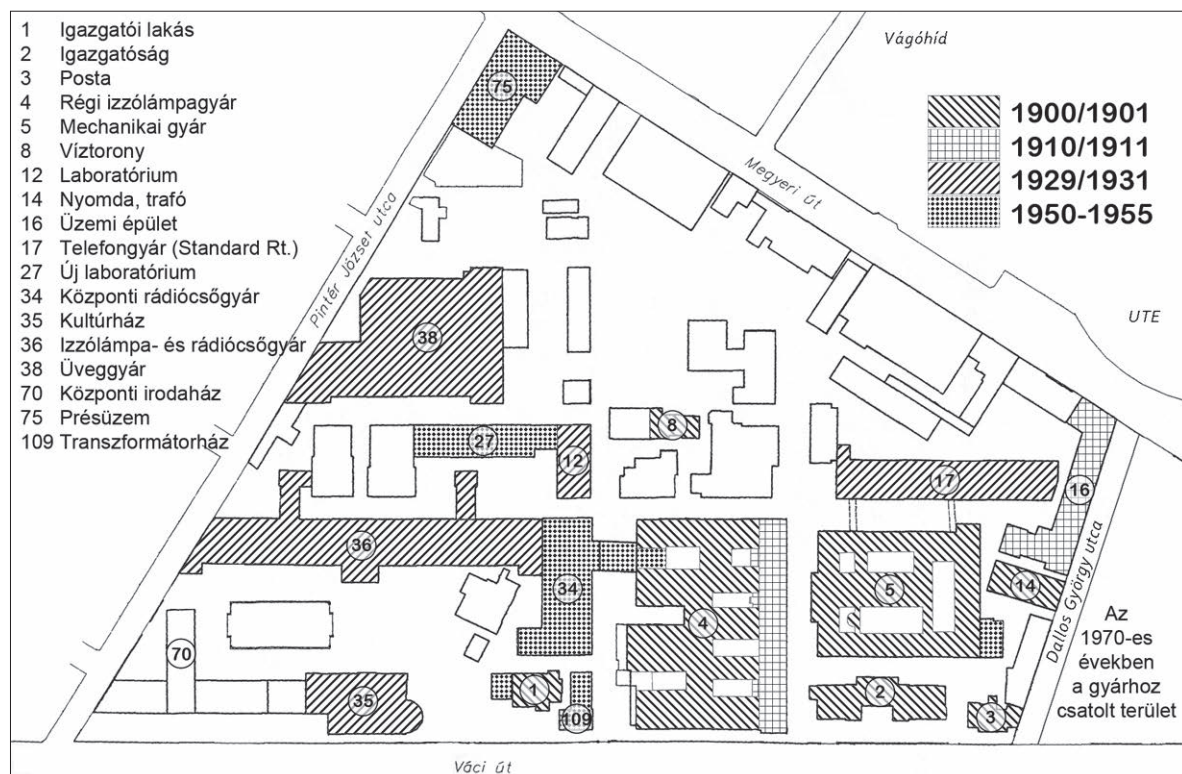
kapacitásbővítése céljából épült 1910/11-ben. Ekkor vezették be a Tungsram márkanévet is. A Váci útra merőleges, négyemeletes szárny útra néző homlokzata aszimmetrikus. A középtől balra elhúzott lépcsőházat az első emelet feletti pihenőtől a harmadik emeletig csaknem egybefüggő ablaksáv nyitja meg. A harmadik emelet felett hangsúlyos három részes párkány készült, a negyedik emelet alárendelt. A déli homlokzat két szélét fal kiugrás zárja le, amelyek a mögöttük levő lépcsőházak méretét tükrözik; a Váci út felőli széles, a telep belseje felőli keskeny. Utóbbi épületrész toronyszerűen felmagasodik, felső szintjén víztartályt helyeztek el. A déli homlokzat középső részén szintenként 16 darab nagyméretű ablak sorakozik. A kétemeletes régebbi épületrész hét udvar köré szerveződik. Homlokzatai téglaburkolatosak.

Az 1907-ben végrehajtott profilisztikától kezdve 50 évig külön gyárként működött a Magyar Brown Boveri Művek Rt., a későbbi Egyenáramú Kismotorgyár, melynek a Megyeri útra néző épülete ma is külön ingatlant képez. 1928-ban az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. két fő részlege is különvált. A híradástechnikai berendezések gyártására

megalapították a Standard Villamossági Rt-t, amely számára 1929/30 folyamán épült fel a 17. épület. A Standard 1938-ban a Fehérvári úton vásárolt magának gyártelepet, ekkor fizikailag is elszakadt az Egyesült Izzótól.

Jelentős mértékű gyárfejlesztésre került sor 1930-ban, aminek eredményeként az itt dolgozó munkások száma elérte a 6000 főt. Nemcsak az új lámpagyár (36) és az üvegyár (38) felépítése kötődik ehhez az évszámhoz, hanem a kultúrház magalkotása is.

Az Izzólámpa- és rádiócsőgyár (36) 172 m hosszú, alápincézett, háromemeletes, vasbetonszerkezetű épület. Nyugati homlokzatának közepén található a főlépcsőház. A keleti homlokzattól elhúzva áll két lépcsőtorony, amelyeket kettőzött szintbeosztású hidak kapcsolnak a fő tömeghez, bennük öltözőkkel, mosdókkal. Az üzemi terek közepfolyosósak 9-3-9 m keresztmetszettel. A homlokzatok vakolatból képzett eredeti vízszintes sávozása a keleti oldalon, illetve a főhomlokzat kiugró részein látható. A főhomlokzat többi része a közelmúltban fémlemez burkolatot kapott. A középrizalitot gépészeti kubus koronázza, amely ma jóval nagyobb méretű, mint eredetileg volt. Dr. Enyedi Béla, a neves

vasbetontervező terve szerint épült 1930-ban bauxitbetonból. Az anyag szilárdságcsökkenése miatt szükségessé vált szerkezeti megerősítését 1960-1975 között végezték el. A pilléreket vastagították, illetve minden pillérközbe egy-egy karcsúbb új pillért is elhelyeztek, a földékek tetejére új földem készült.

Az üveggyárat (38) 1930/31-ben az Osram cég tervezésében és kivitelezésében építették fel, működését 1932-ben kezdte meg. Két nagyobb traktusra tagolódik. A keletiben található az I. kishuta, a II. huta és a keverőház, a nyugati traktus déli végén áll a III. huta, az ettől északra elhelyezkedő, pillérsorral három hajóra osztott, kétemeletes épületrészben raktárak, laborok, irodák találhatók. Az épület vasbeton pillérvázás szerkezetű, homlokzatai téglaburkolatosak. Délkeleti sarkán áll a jelentős magasságú keverőház, amelynek silóiban a különböző alapanyagokat tárolják. Ehhez északról csatlakozik a II. huta, amelynek nagy ablakokkal áttört véghomlokzatain kirajzolódik a parabolikus vasbetonszerkezet íve.

A Váci út mellett keskeny előkerttel álló, tagolt tömegű kultúrház (35) északról az új igazgatósági épülethez (70) csatlakozik. Az úttal párhuzamos, manzárdtetős fő részt (tornacsarnok) délről félköríves apszis-féle bővíti, ahol a bejárat nyílik. Keletről, a gyárudvar felől a középtengelyben a csarnokkal egyező magasságú, lapostetős kubus helyezkedik el, benne a lépcsőházzal, két oldalán lelépcsőződő (eredetileg lelátóként szolgáló) teraszokkal. Az egykori felső teraszt beépítették. A homlokzatokon vakolt, és nyerstégla felületek váltakoznak. A Váci úti homlokzaton a hét nagyméretű, félköríves ablakot lépcsőzött téglafalások választják el egymástól. A délre néző apszis hasonló kialakítású, kisebb ablakokkal. Az alagsorban levő étteremhez két íves lépcsőkar vezet le. A keleti homlokzat teraszkorlátjának pillérein egyedi megformálású kandeláberek állnak. Az eredeti funkciót, továbbá a külső és belső architektúra legfontosabb elemeit máig őrző kultúrház a sporttelep részeként épült 1930-ban, klubháznak is nevezték. A gyártisztviselőinek és szakmunkásainak biztosított étkezési, művelődési és sportolási lehetőséget. Alagsorában ma is működik a konyha és az

étterem, felette pedig a teniszcsarnok. Az épületben kölcsönkönyvtár is volt. Az étterem és a sportcsarnok rendszeresen helyt adott különféle előadásoknak és rendezvényeknek. Belsőépítészetének jellegzetes elemei a világító pillérek, a gerendákkal tagolt mennyezet és a méhsejt alakú színes metlachi padlóburkolat.

Az 1929-ben, egy egyszerű kétemeletes épületben kialakított kutatólaboratóriumban (12) száz fő dolgozott. Aschner Lipót 1936-ban Bay Zoltánt, a szegedi egyetem elméleti fizika professzorát kérte fel a kutatólabor vezetésére. Az ő irányításával 1942-ben itt végezték el a radartechnika alapkísérleteit, a következő évben pedig megkezdődött a repülőgépek követésére szolgáló készülékek gyártása. A háború után a 12-es épület tetején építették fel azt a radart, melynek segítségével az Egyesült Izzó kutatógárdája által kifejlesztett jelfeldolgozó műszerrel észlelték a Holdról visszaverődő rádióhullámokat.

Az 1950-es években jelentős fejlesztések történtek a telepen. 1950-ben építették fel a Központi rádiócsőgyárat (34). A 36. épületet déli irányban továbbépítették, ezzel közvetlen kapcsolat létesült a régi és az új izzólámpagyár között. A Laboratóriumot (12) észak felé háromemeletes modern szárnyal bővítették (27). A Megyeri út – Pintér József utca sarkán 1955-ben épült fel a Présüzem (75). Az ekkor már bölcsődének helyet adó egykori igazgatói lakás (1) mellett, a Váci útra néző homlokzattal 1960-ban épült egy transzformátorház (109). A telep északi határán 1965-ben adták át a Pócza József tervezte új központi irodaházat (70).

Az Egyesült Izzó nem csupán a magyar ipar egyik legjelentősebb gyára és számos műszaki felfedezés helyszíne, hanem fontos városképi szerepet is betölt Budapest északi kapujában. Üzemi épületeit magas építészeti színvonalon alakították ki a telep kiépítésének mind a négy fő korszakában. Az első periódus (1900/1901) igényes architektúrájú épületcsoportja a bécsi szecesszió klasszicizáló változatának stílusjegyeit hordozza, az 1929/1930-as periódus üzemi épületei szigorúan modern stílusúak. A kultúrház nem elsősorban formai megoldásai, hanem különlegesen sokszínű funkciója miatt jelentős. □

DR. KOVÁCS IVÁNNÉ

Háború a dalok tükrében

Mindig viszolyogtam a háborúktól, harcoktól, fegyverektől. Már iskolában sem tanultam szívesen az első világháborúról, a másodikat bojkottáltam. Igazságtalannak tartottam, hogy az egyre fejlődő embertelen technika dönti el az országok és a népek sorsát.

Az első világháborúnak emberibb arca volt. Nagyobb szerepe volt akkor a bátorságnak, hősiességnek, önfeláldozásnak, a bajtársiasságnak. Mindezekről sokat olvastam a korszak krónikásának, Somogyváry Gyulának a regényeiben. Ugyanezt éreztem az ebben az időben született dalokban. Ez utóbbiak napjainkig életben tartják mindannyiunkban az első világháború emlékét.

Nálunk a családban mindig szólt az ének. Jobb dolgunk volt, mint a ma gyermekeinek. Sok mesét hallgattunk, állandóan beszélgettünk és énekeltünk. Minden munka csak úgy repült dalolás közben. Édesanyám szépen tercelt, nővéremmel mi adtuk a prímet. Különböző témakörökben több órányi „repertoárunk” volt. A háborús dalsokor is mindig műsoron volt. Minden dal képként élt bennünk. Ilyenkor magunk előtt láttuk a fiáért aggódó édesanyát:

Egy kis határszéli falu fölött vígan
Kattogott egy szép, nagy,
karcsú gépmadár.
Mindenütt amerre a levegőt szelte
Búzavirágos volt a magyar határ.
Vén, öreg anyóka nézi rimánkodva.
Jaj, ha a fiáról valami hírt hozna.
Nézi rimánkodva, epekedve nézi,
Közben a virágját két kezével tépi.
Nézi rimánkodva, epekedve sírva.
Integtet feléje, ahogyan csak bírja.
Hangos könyörgéssel van tele a lelke.
Katonafiáról hallani szeretne,
hallani szeretne.

A gépmadár mintha megértette volna,
Jobbra-balra billeg, elkapja a szél.

Mint a sebes sólyom, esik a magasból.
Faluja földjére összetörve ér.
Vén, öreg anyóka viszi a virágját,
S telehinti véle a gépmadár szárnyát.
Hogy jobban megnézi – jaj, teremő Isten –
Abban a legényben a fiára ismer.
Kezében írás van: Édesanyám, lelkem,
Megírom magának, hogy pilóta lettem.
Ne aggódjon értem, feje fölött szállok.
Odafront az égből magára vigyázok,
magára vigyázok.

Átéreztük az elhagyott vőlegény fájalmát, az
árván maradt családok szenvedését:

Somogy-ország kellős közepében,
feküdt egy kis fatornyos falu.
Apró házak egymás mellett szépen,
minden házon van egy kis zsalu.
Mind a férfi elment onnan régen,
az asszonyok csendben sírnak ott.
Mikor este fenn a magas égen
kigyúlnak a fényes csillagok.

Egyik asszony a kicsiny fiával
kiül este a pitvar elé.
Áhítatos, ábrándos orcával
néznek ketten fel az ég felé.
Édesanyám mondja meg csak nekem,
hogy odafront vajon mi ragyog?
Mit jelentnek odafront az égen,
azok a szép, fényes csillagok?

Két szemébe sűrű könnyek jönnek,
megszólal a somogyi anya:
Az ottan egy szakaszvezetőnek,
az pedig egy káplár csillaga.
Gallérjukra volt az, rája tűzve,
most pedig már mindkettő halott.
Felvitték az angyalok az égbe,
s ott ragyognak most a csillagok.

Csodáltuk a bajtársak összefogását, a katonák
hősiességét:

Csillagok ragyogtak fenn az égen,
Elhallgatott az ágyú is régen.

Künn a néma, csendes csatatéren
Feküdt egy tiszt sápadtan fehéren.
Ám de mintha mi sem történt volna,
És a világ sorja tovább folya,
Rászíjazva a kihült csuklóra,
Ketyegett egy kis karkötőóra.
Ketyegett egy kis karkötőóra.

Szanitécek jöttek oda másnap,
Hogy a tisztnek egy sírgödröt ásnak.
Ám de jött az ezredes és szóla:
Halljátok, hogy ketyeg a kis óra.
A hadnagyot el ne temessétek,
Van még benne egy parányi élet.
Ne szálljon a földbe koporsója,
Addig, amíg meg nem áll az óra.
Addig, amíg meg nem áll az óra.

A kis karkötőórát vigyázva,
Maradt ottan két szuronyos állva.
Harmadnapra verőfényes délben,
Végigtapostak az ellenfélen.
Háromezer orosz foglyot fogtak,
És a tiszték mégis szomorkodtak,
Mert az egyik baka jött és szóla:
Ezredes úr megállott az óra.
Ezredes úr megállott az óra.

Szomorúsággal töltött el a pusztulás és a
reménytelenség:

Szentpétervár és Moszkva közt van egy út,
Az útfelén van egy bús szélmalom.
Az udvarán van egy magányos mély kút,
S a szélmalom jár éjjel-nappalon.
A vén malom csak jár, nem hajtja semmi.
A szél sem fúj, de szüntelen kering.
Csak egyre jár, és nincs mit véle tenni.
Hajtják a sűrű sóhajtásaink.

Szentpétervár és Moszkva közt van egy tó.
A tó partján egy vízajtó malom.
A vízimalmón nincs sehol sem ajtó,
És liszt jön abból éjjel-nappalon.
A vén malom csak jár, nem hajtja semmi.
A mozdulatlan víz fölött kering.
És egyre jár, és nincs mit véle tenni.
Hajtják a sűrűn hulló könnyeink.

Szentpétervár és Moszkva közt van egy táj.
A tájon örül egy vén gőzmalom.
Az udvarán van egy nagy régi magtár,

És liszt jön abból éjjel-nappalon.
A vén malom csak jár, nem hajtja semmi.
Süvít a síp és benn a gőz kering.
És egyre jár, és nincs mi véle tenni.
Ottan darálják szét a csontjaink.

Dallal üzentek a távoli kedvesnek:
Üzenet jött messze, messze földről.
Halványszínű, tábori levél.
Aki írta a szívéből írta.
Minden sora őszintén beszél.

Sokkal jobban szeretlek, mint máskor.
Mindig rólad álmodom az álmodom.
Valahol Oroszországban.
Valahol Oroszországban.

Arra gondolok, mikor a csillag felragyog.
Hogy azt a csillagot te otthon
épp úgy láthatod.

Sokkal jobban szeretlek, mint máskor.
Mindig rólad álmodom az álmodom.
Valahol Oroszországban.
Valahol Oroszországban.

Oroszföldön lassan jár a posta,
Alig várják már a válaszm.
Megkérem a rádióstól szépen,
Közvetítse kívánságdom.

Sokkal jobban szeretlek, mint máskor.
Mindig rólad álmodom az álmodom.
Valahol Oroszországban.
Valahol Oroszországban.

Ez az ének tovább élt és kis szövegmódosítással a II. világháború legismertebb dala lett Karády Katalin előadásában. Családunk is sokszor énekelte helyszín-változtatással Édesapámra gondolva.

Gyermekeim még nagy részét ismerték e daloknak. Unokáimmal már csak nagyon kis korban énekelünk együtt, főleg az akkor éppen divatos gyermekdalokat.

Ma már egyre kevesebb a családokban a közös éneklés és zenélés. Az emberek megfosztják magukat az éneklés örömétől, összekovácsoló erejétől. Közben sok régi, értékes dokumentumnak számító dal vész el a felejtés homályában. □

A Standard gyár és mérnöke, 1. rész

Gergely Ödön nagyapám, Forgács Vilmos sógora volt. Gyerekként egy szomorú tekintetű, csendes úriember benyomását keltette. Talán kétszer, ha láttam életemben és a családi legendárium sem szólt róla. Dönci bácsi számomra mindig misztikus jelenség volt.

Forgács Vilmos és Gergely Ödön az első világháború után egy szibériai hadifogolytáborban ismerkedtek meg. Hazatérésük után mindketten megkezdték egyetemi tanulmányaikat. Nagyapám megismerte későbbi feleségét, aki tanárnő barátnőit és lánytestvéreireit előbb összeismertette, majd gyorsan összeházasította az egykori hadifogolytársakkal. Vili és Dönci így lettek rokonok. Forgács Vilmos, az Izzó telephelyén, a Magyar Wolf-ramlámpanyár Kremenezky Rt.-ben (későbbi nevén, az Orionban) dolgozott és talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy 1925-ben Gergely Ödön, a Műegyetemen végzett mérnökként az Egyesült Izzó és Villamossági Részvénytársaság (EIVRT) mechanikai osztályán helyezkedett el.

Az Izzó mechanikai osztályát Pintér József, az Egyesült Izzó műszaki igazgatójának irányítása alatt, a távközlési technológiával foglalkozó mérnökcsapat alkotta.

A Pintérnél 14 évvel fiatalabb Aschner Lipót, az Izzó frissen kinevezett kereskedelmi igazgatója, már 1908-ban úgy gondolta, hogy a vállalat kizárólag állami megrendelésre gyártó gyengeáramú részlege nem képvisel az erős konkurenciával szemben olyan műszaki és gyártási színvonalat, és nem tudja biztosítani a kellő feltételeket, amiért érdemes lenne fenntartani. Pintér annyira megsértődött, hogy hiába voltak mindketten az igazgatóság tagjai, 1928-ban bekövetkezett haláláig nem békélt meg Aschnerral. A „támadására” válaszul hosszas tanulmányban a rossz kereskedelmi és marketing tevékenységet hibáztatta. A vitát végül Egger Ernő, a bécsi gyár igazgatójának szakvéleménye döntötte el. Szigorú üzleti és

minőségi elvárások mellett, de megmaradt a távközlési üzletág, hiszen már 1887-ben Baross Gábor is az Egger céget (az Izzó előd-vállalatát) bízta meg az első telefonközpont és távíróüzem felépítésével Temesváron.

Aschner elképzelése végül évek múltán mégis győzedelmeskedett. A profiltisztítást azonban egyéni módon, a szellemi értékeket és a szakmai tudást megmentve hajtotta végre. Mivel 1908-ban a tulajdonosok nem engedték leépíteni a gyengeáramú részleget, úgy döntött, hogy inkább felvirágoztatja azt. A terv végrehajtása nehezen indult, mert 1904 és 1908 között a műszaki osztály árbevétele közel a felére zsugorodott és a 800 fős dolgozói létszámot is a felére kellett csökkenteni. Beruházásra nem jutott pénz, ám bővíteni kellett a termékskálát és új vevőket kellett találni. 1911-ben végre a Magyar Királyi Posta három telefonközpont kiépítését rendelete meg 10 millió korona értékben, amely immár 600 ezer korona nyereséget hozott.

Aschner Lipót a hiányzó műszaki tudást nemzetközi licenszszerződések révén pótolta. Az újpesti gyár 1912-ben vette fel a kapcsolatot a Western Electric Corporation-nel. Az Egyesült Izzó 10% EIVRT részvényért 1 millió korona értékben jutott hozzá a Western Electric szabadalmakhoz és gyártási értékesítési jogokhoz. Az üzlet megkötését követően, 1913-ban már 1023-an dolgoztak a mechanikai osztályon, 30%-kal növelték a telephely méretét és 300 ezer Korona értékű új beruházásra került sor.

Az első világháborút követő trianoni döntés nyomán jelentősen beszűkült a piac, a postai megrendelések is késtek. Szerencsére egy miniszteri döntés értelmében a Magyar Királyi Posta kézi kapcsolású telefonközpontjainak automatizálását tűzték ki célul, és ennek megvalósítására 1924-ben a Magyar Királyi Posta szerződést kötött az Izzóval 26 ezer vonal összkapacitású automataközpont szállítására és egy 400 vonalas interurbán központ létesítésére. Közben a Western Electric Co.

az International Standard Electric Corporation-on (ISEC) keresztül az International Telephone and Telegraph Co. (ITT) érdekkörébe került. Ez az amerikai tulajdonosváltás vezetett 1928-ra a Standard Villamossági Rt. megalakításának lehetőségéhez is. Az Izzó 1927-ben már a Standard Electric Corporation szabadalmainak birtokában szerelte össze az automata telefonközpontokat és adta át üzemeltetésre a Postának.

A környező országok „telefonia” piacért nagy harc folyt. A svéd LM Ericsson cég egy gyufagyáros, bizonyos Ivar Kreuger érdekkörébe került, és Kreuger úr gyufaszállítási koncesszióért cserébe telefonközpontokat ajánlott 20 éves bérleti konstrukcióban a környező országoknak. 16 országban volt kizárólagos gyufaszállítási joga és nem maradt ki a sorból a román és magyar gyufaszállítás sem.

Az ITT veszélyeztetve érezte a balkáni terjeszkedését és így nyitott volt Aschner javaslatára. Az 1927. július 12-i közgyűlés döntése alapján az Izzó telefon és távíró osztályából az amerikai ITT (International Telephone and Telegraph Co.) leányvállalatával, az International Standard Electric Corporationnel (ISEC) közösen megalapította a Standard Villamossági Részvénytársaságot. Az új cég átvette az Egyesült Izzó mechanikai osztályának munkatársait, berendezéseit és árukészletét, valamint megrendeléseit és híradástechnikai szabadalmait, kereskedelmi kapcsolatait. Mindezekért cserébe a Standard az újpesti gyár telephelyén működött tovább és hét éven keresztül 152 ezer pengőt fizetett az Izzónak. Az új cég első vezérigazgatója Aschner Lipót lett. A szerződéskötéskor az amerikaiak arra kérték Aschnert, hogy vezesse tovább „a saját gyermekként szeretett” Standardet azzal a kikötéssel, hogy a „Standard csak Standardet gyárthat és csak a Standard standardje szerint”.

Gergely Ödön 1927-ben került az Izzó kötelékéből a Standard cég alkalmazásába és lett a cég balkáni és török piacokért felelős mérnök-üzletkötője.

Az 1929-33-as gazdasági válság miatt azonban ismét nehéz évek jöttek. Hiába könyörögtek a kormánynak, hogy rendeljen a korábban leszállított három nagy, 70 ezer vonalas pesti telefonközpont mellé további 30

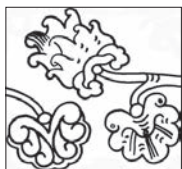
ezer vonalnyi központot, akár az 1928-as áraknál 25%-kal olcsóbban is, csak ne kelljen elküldeni a 2000 mérnököt, technikust, szakmunkást. Végül 1930-ban három hónap alatt a dolgozók több mint felét, 1500 dolgozót kellett elbocsájtani a gyárból.

Aschner a cég gazdasági kockázatait csökkentendő 12 ezer darab ITT részvényért cserébe a Standard cég részvénytöbbségét átengedte az ITT-nak, így a vállalat részvényeinek 51%-át az ISEC, 49%-át pedig az Egyesült Izzó birtokolta. Cserébe a Standard Villamossági Rt. az ITT-csoporton belül kizárólagos jogot kapott a magyar, a román, a bolgár és a jugoszláv piacon történő értékesítésre. Sajnos ezzel sem mentek sokra, mert hiába nyert telefonkoncessziókat Aschner a Standardnek, azokat a Magyarországgal szembeni embargó miatt nem lehetett az újpesti gyárban gyártani, csak az ITT holland vagy angol üzemében. Ez az áldatlan állapot egészen 1936-ig tartott, és az első megrendelések csak 1937-ben kezdtek befutni.

(Folytatjuk...)

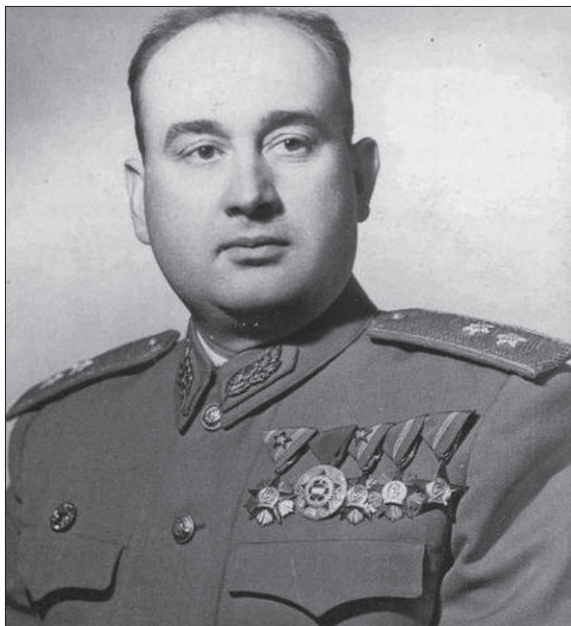
Az első Nagy Imre kormány honvédelmi minisztere: Janza Károly altábornagy

Janza Károly az első világháború kirobbanásának évében, 1914. április 11-én született Újpesten. Megélte a 20. századot, fiatalsága idején megtapasztalta a Horthy-rendszert, sorkatonaként szolgált a második világháborúban, tábornokként az 1950-es években, majd rendfokozatától megfosztva élt a Kádár rendszerben. A rendszerváltás után visszakapta tábornoki rendfokozatát.

Janza Károly apja asztalos segéd volt, aki egy első világháborús sérülés miatt 1922-ben meghalt. Édesanyja, Gallovich Anna gyári munkás volt. Az ő nagyon kis keresetéből kellett megélni a három árván maradt gyerekével.

Az ifjú Janza Károly a 4 elemi és 2 polgári osztályt Újpest szomszédságában, Rákospalotán járta ki, majd ezt követték az ipari tanuló évek. 1928-ban egy évig asztalos, majd 1928-32 között esztergályos, 1933-tól másfél évig géplakatos tanuló volt.

Janza Károly altábornagy 1951-ben

Ifjú éveiben részt vett Gárdos Mariska magán politikai szemináriumán, tanonc éveiben a gyári ifjúmunkások főbizalmija lett. 1934-ben géplakatos tanonc éveit követően gyári munkás lett, rövidesen belépett a Szociáldemokrata Pártba, tagja lett a Vas- és Fém-munkás Szakszervezetnek, ahol a rákospalotai csoportban vezetőségi taggá választották, könyvtárosi, jegyzői, és befizető pénztárosi feladatokat látott el 1945-ig.

1938-ban megnősült. Felesége Alföldi Julianna az Orion gyárban segédmunkásként dolgozott. Házasságukban három fiúgyermek született: Károly, Frigyes és Péter, akik mindhárman a fegyveres pályát választották.

Janza Károly az 1930-as évek végén és a II. világháború alatt az újpesti Ganz Hajógyárban és a Steyer-Puch Műveknél dolgozott. 1939 februárjától 1940 októberéig tényleges katona lett, a Soroksári úti laktanyában kapott katonai kiképzést, majd eredeti szakmáját gyakorolva a Timót utcában vasesztergályos lett, ahol a szakaszvezetői rendfokozatot kapott. Másodszori bevonulása idején a szovjet frontra került, Kijevben a 103. tüzeroszlop javítóműhelyébe volt beosztva. Itt őrmesterré léptették elő. A Szovjetunió területén ez időben szerzett tapasztalatok lesújtóak voltak számára, de ugyanakkor megtapasztalhatta a szovjet hadsereg iszonyatos létszámeréjét, nagyságát, „átélhette a háború embertelen gyilkos jellegét, értelmetlenségét”. 1944 közepén még egyszer behívták katonának. A front közeledtét érezve kibújt a behívó parancs végrehajtása alól, és először elbujdosott, majd 1944 végén, Csornán bevonult, hogy ezzel megmentse ekkor már hátrahagyott gyermek feleségét.

1945-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba. A Ganz Hajógyárban az üzemi bizottság elnöke lett. 1947-ben munkásigazgatóvá választották, majd vezérigazgatóvá nevezték ki. A munka mellett 1948-49-ben

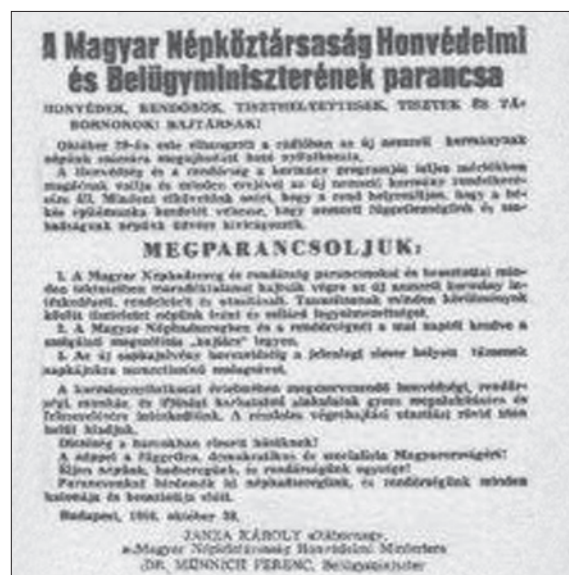
szakérettségit tett. 1949 végén, a vezérigazgatói székből a HM Hadtápfőnökségre vezetett az útja, ahol ezredesi rendfokozattal helyettes vezetőként kezdte meg a Magyar Néphadseregben a szolgálatát, hogy a termelésirányításban szerzett tapasztalatokat a hadsereg anyagi ellátásában, kiszolgálásában kamatoztathassa. 1950-ben munka mellett egyéni egyéves pártiskolába küldték. Ugyanebben az évben a Honvédelmi Minisztérium Személyügyi Főcsoportfőnöke megállapította, hogy „szakmailag ugrásszerűen fejlődik, jól megállja a helyét” ezért alkalmasnak tartotta a terület elsőszámú vezetői feladatok ellátására. 1952-ben vezérőrnaggyá, 1952. november 2-án altábornaggyá léptették elő. 1951. január 27-étől 1956. október 25-éig honvédelmi miniszter-helyettesként, augusztus 27-től november 1-ig honvédelmi miniszterként szolgált.

Ennek a kormánynak – a kortársak véleménye szerint – nagyon kis mozgástere volt. Egyrészt „a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének, valamint a Hazafias Népfront Országos Tanács Elnökségének javaslatára” a „Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa” választotta meg, tehát ugyanazok a testületek döntöttek életre hívásáról, amelyek 1948-tól, a „személyi kultusz”-nak nevezett korszakban minden kormány kinevezéséről határoztak, azaz valójában az MDP Központi Vezetőségének néhány tagja. Másrészt köztudott volt, hogy Románia felől, Arad környékéről már október 18-án átlépték a határt a vasúti tengelyen szállított orosz tankok, 23-án éjjel már Budapesten voltak. Janza Károly, pontosabban a nyilvánvalóan az ő irányításával működő „Magyar Honvédség vezetésének Forradalmi Katonatanácsa” nevű testület, október 28-án „a forradalmi vívmányok megvédése érdekében” ötpontos közleményt bocsátott ki. Ebben – a Magyar Honvéd címmel megjelent, Kossuth-címeres lap 1. számában – követelték a Szovjet Hadsereg „azonnali kivonását Budapestről és a legrövidebb időn belül hazánk területéről”; kérték a magyar nép támogatását „a rend helyreállítása érdekében”; bejelentették négy „szektáns” főtiszt elbocsátását a hadseregből; „a még fegyverben lévő” államvédelmi katonák leszerelését, és kérték, „hogy hős határőreink [...] védjék hazánk szent határait”.

Az 1956. november 2-án kihirdetett, új kormányban már nem szerepel Janza Károly honvédelmi miniszter. Ezt követően felgyorsulnak az események. November 4-én, miután a Magyar Dolgozók Pártja korábbi központi vezetőségének munkatársai: Kádár János, Münnich Ferenc és mások kérésére megindult a szovjet invázió, a Honvédelmi Minisztériumban tartózkodva megtiltotta a rendelkezésre álló csapatoknak az ellenállást.

1956. december 31-dikével Janza Károlyt nyugdíjazzák, majd 1958-ban, pszichikai nyomásra lemond altábornagyi rendfokozatáról, amelyet a Népköztársaság Elnöki Tanácsa 17/1958. sz. határozatával elfogad, és új rendfokozataként a honvédot jelölte meg. Ezt követően Janza Károly nem protestált, hanem visszahúzódott, 1956 októberéről még családi körben sem beszélt. Elvégezte a Budapesti Műszaki Egyetemet esti tagozaton. A rendszerváltást követően 1990. március 15-én kérte a rehabilitálását, amelyet a szabadon választott parlament által megválasztott Göncz Árpád Köztársasági Elnök, 1990 októberében jóváhagyott. 2001-ig, haláláig, ismét viselhette altábornagyi rendfokozatát.

A Fiumei úti temetőben sírján a következő felirat olvasható: „Janza Károly (szociáldemokrata politikus, országgyűlési képviselő, altábornagy, honvédelmi miniszter; a Ganz Hajógyár vezérigazgatója) 1914-2001”. □

A Forradalmi Katonatanács parancsa, Janza Károly és dr. Münnich Ferenc aláírásával

Újpest fejlesztései és fejlesztési tervei az 1969–71-es újságcikkek tükrében, 3. rész A palotai közúti felüljáró

Cikksorozatunk előbbi részeiben 1971-el bezárólag vizsgáltuk a városrész fejlesztési elképzeléseit. Bár a most hivatkozott MTI-közlemény 1972.

november 23-i keltezésű, úgy értékeltük, hogy a palotai felüljáró építési munkáinak megkezdése még a vizsgált időszakra esik, hiszen ahhoz, hogy 1972 novemberében meg lehessen kezdeni a kivitelezést, a beruházás megvalósítására vonatkozó döntést jóval előbb meg kell hozni.

Az MTI-jelentés szerint „Megkezdődött Budapest legszélesebb közúti hídjának, a IV. kerületi Árpád úti felüljárónak az építése. Szélessége csaknem húsz méter lesz, az Újpestet Rákospalotával összekötő felüljáró úgynevezett sávalapokon készül, azaz csak a pillérek nyugszanak betonlábakon. Jelenleg a rákospalotai oldalon dolgoznak a hídépítők. Az újpesti oldalon november 23-án, csütörtökön látnak munkához: itt is megkezdődik a sávalapozás. A munkálatok menetét lassítja, hogy a kijelölt területen és a környékén a városrendezési szempontból is indokolt épületek lebontása vontatottan halad. A szanálások elhúzódása miatt sokszor az építők is csak félgőzzel dolgozhatnak, pedig az idő sürgeti a kivitelező vállalatot. A terv ugyanis az, hogy még az idén megkezdjenék a közúti felüljáró egyik felmenő falának zsaluzását, vasszerelését.

A FŐMTERV tervezte hidat érdekes megoldással építik meg. A szobi vasútvonal fölött ívelő, hét nyílású felüljáróra felvezető útpálya szakaszonként négy százalékkal emelkedik úgy, hogy a terepszint és a híd közötti legnagyobb távolság hét méter lesz. Másik, építési-műszaki szempontból érdekes megoldás, hogy a pályaszerkezet előregyártott, nagyszilárdságú vasbeton-gerendákból készül. Az összesen ötszáz [sic! a tervek alapján kb.

220,0] méter hosszú felüljárón bonyolódik majd le a közúti mellett a villamosforgalom is. A gyalogosoknak járda épül, amelyre csigalépcsősoron lehet majd feljutni. A felüljáró építése során mintegy 50 ezer köbméter földet hordanak el, s körülbelül 7-8000 köbméter betont használnak fel. A 140 millió forint költséggel épülő Árpád úti felüljárót a tervek szerint 1974 végén adják át...”

A felüljáró megépítése előtt Újpest és Rákospalota között a közúti forgalom szintbeli kereszteződésen keresztül bonyolódott le. A 10 percen túl is zárva tartható, kézzel működtetett sorompó forgalomlassító hatását kiküszöbölendő gyalogos átkelést a Rákospalota–Újpest vasútállomás területén egy gyaloghíd, míg a villamos átvezetését egy egyvágányú acélhíd biztosította. Ez a „közúti vaspálya” átvezetés az 1890-es évek végén kiadott térképeken már szerepel és 1968-ban még biztosan funkcionált, de az 1970-es évek elején már lezárták és a villamos a víztoronynál „fordult vissza” Pest felé. Az Árpád út (1890 előtt Fő út) a még most is meglévő sorompó nyomvonalán húzódott, határolva a Clarisseum előtt egykori park területét, ahol – létesítése idején – a kertészképzést szolgáló mintakert működött.

Az új keresztezés nyomvonalát – a MÁV szobi (Veresegyház–Váci) vonal vasúti vágányai fölött – az Árpád út eredeti tengelyéhez képest mintegy 70 m-re délre jelölték ki. A vasúti keresztezésen kívül a rákospalotai oldalon két közúti (Mezőhegyes út és Szilágyi Erzsébet út) keresztezésre is sor került. A felüljárót a Közúti Hídszabályzat szerinti „A” jelű járműteherre (80 tonna/jármű) méretezték. A hídszerkezet geometriai kialakítását alapvetően a villamosított vasúti úrszelvény határozta meg a helyi további igények figyelembevételével (6,73 m). Az úttengely függőleges lekerekítése 2000 m sugarú ív mentén

történt. A pillérek tengelytávolsága 28,75–33,0 m között változó, de a pillérek fejkiképzése olyan lett, hogy az előregyártott hídgerendák hossza azonos – 27,50 m – legyen. A felüljárón átvezetett útpálya szélessége 15,50 m, a szegélyekkel és a járdákkal együtt általában 20,0 m. A villamos vasút vágánytengelyeinek távolsága 3,20 m (volt, ugyanis jelenleg a felüljárón villamos már nem közlekedik). A közúti forgalom számára mindkét oldalon 3,75 m széles sáv van, vezetősávval és záróvonallal megjelölve. Annak idején azt tervezték, hogy a metro (Káposztásmegyerig való) megépítése után a villamosforgalom megszűnik (ma már tudjuk, hogy a villamosforgalom megszűnt, de a metro csak Újpest-Városközpontig közlekedik). Eredetileg a felüljáró déli oldalán az 1,50 m széles gyalogjáró is használható volt – elegáns csigalépcső felvezetésekkel mind az újpesti, mind a rákospalotai oldalon – ám jelenleg azt a forgalom elől lezárták, a gyalogosok csak az északi oldalon közlekedhetnek.

A műtárgy pilléreinek alapozása általában $15,0 \times 4,0 \times 2,0$ m méretű vasbeton talpgerenda, amelybe a vágánytengelyek irányában – keretszerűen kialakított fejgerendával ellátott – esetenként „V” alakú pillérek be vannak fogva. A felüljáró áthidaló szerkezete 27,50 m fesztávolságú, helyszíni felbetonnal együttdolgozóvá tett egyedi tervezésű előregyártott, utófeszített „T” keresztmetszetű gerenda. Ezekből 101 db készült a hasonló időszakban épülő Jászberényi úti felüljáró felvonulási területén kialakított előregyártó telepen (ahonnan vasúti szállítással érkezett Újpestre a darabonként közel 40 tonnás elem). Az együttdolgozó monolit vasbeton lemez vastagsága 18–22 cm között változik. A közúti pálya bur-

kolata 8 cm vastag aszfalt, a villamos pálya 15 cm vastag vasbeton panelekből állt. Minden pillér felett az egyik gerendavég vonalában dilatációt építettek be. A csigalépcső 7,0 m átmérőjű 360° -ot bezáró kör alaprajzú szerkezet 60×80 cm-es íves középső gerendával, előregyártott vasbeton lépcsőfokokkal.

A monolitikusan megépített (helyszínen zsaluzott, vasszerelt és betonozott) fejgerendákra az előregyártott főtartókat részben daruval, részben provizóriumokon (ideiglenes, megfelelő teherbírású segédszerkezeteken) csörlővel mozgatva helyezték el, esetenként rövid idejű vágányzár elrendelése mellett, mert a vasúti forgalmat az építkezés során folyamatosan fenn kellett tartani.

A felüljáró világítását 30,0 méterenként elhelyezett kandaláberek biztosítják. A hídon összegyűlő csapadékvizet – szimmetrikusan kétirányban kifelé lejtő pályaesés mellett – a pillérek két oldalán beépített víznyelők vezetik le az esővíz gyűjtő csatornába.

Az immár több mint negyven éve szolgáló felüljáró nélkül szinte elképzelhetetlen lenne a közlekedés Újpest és Rákospalota, valamint Rákospalota és a környezetében lévő agglomeráció között. Félpályás lezárás mellett teljeskörű felújításra viszont hamarosan számítani lehet, hogy ne jusson „korábban született unokatestvére”, az északi összekötő vasúti híd sorsára.* □

*A szerző ezúton köszöni meg Debreczeni-Droppán Béla úrnak, a Nemzeti Múzeum levéltárosának, hogy az MTI közleményével a témára felhívta a figyelmet, továbbá Horváth Adrián úrnak, a FŐMTERV műszaki igazgatójának, hogy az építéssel kapcsolatos dokumentációk felhasználásához hozzájárult.

Az Árpád úti felüljáró részben előregyártott elemekből épült. 1974 november 6-án adták át a forgalomnak

Az elsüllyedt zászlóshajó

A Magyar Szocialista Munkáspárt 1987 tavaszán a Tungsram Rt.-ben rendezte meg a jelentősebb magyar vállalatok vezetőinek találkozóját. A tanácskozáson megjelent és felszólalt Kádár János, a párt főtitkára is. Értékelte a vezetők munkáját és kijelentette: „A szocialista nagyipar egyik sikeresen működő zászlóshajója a Tungsram Rt.”

Kijelentését sokan úgy értelmezték, azért emlegette a Tungsramot, mert egyébként a sok gonddal küszködő gyár még mindig „piacképesebb”, mint bármelyik magyar cég. A közvélemény előtt ugyanis nem volt ismeretes a valódi helyzet. Arról mindenki tudott, hogy a Tungsramot soha sem államosították, hogy tizenegy hazai és két külföldön működő gyára van, nemzetközi kapcsolatai sikeresek. Arról már kevesebb szó esett, hogy a cég pénzügyi nehézségekkel küszködik, amiért elsősorban az állami irányítás volt a felelős és állami beavatkozásra is szükség volt. Végül is a Tungsram helyzetének tisztázása során az 1946-ban megállapított 42 millió forintos alaptőkét 6 milliárd forintra emelték. Ennek megfelelően átalakult a tulajdonosi kör. A Magyar Hitel Bank tulajdonában volt a részvények 91%-a, az állami tulajdon 8,3%, a Magyar Külkereskedelmi Banké 0,6% volt, a

külföldi részvényesek birtokolták a részvények 0,1%-át.

Az alaptőke rendezését követően külföldi befektető keresése kezdődött. Ettől a lépéstől azt remélték, hogy az új tulajdonos megteszi a lépéseket a szervezet korszerűsítéséért, végső soron annak érdekében, hogy a cég tőzsdére kerülhessen. Egy bécsi központú cég közvetítésével 14 nyugat-európai bankokból álló csoport, az osztrák Girozentrale által vezetett társaság 110 millió amerikai dollárnak megfelelő nyugatnémet márkáért megvásárolta a Tungsram részvényeinek 49,65%-át. Feltűnő volt azonban, hogy az új tulajdonos nem sietett birtokba venni a vezető pozíciókat, nem kezdődtek meg, a várt pénzügyi és szervezeti változások. Erre a körülményre is figyelemmel a General Electric aktivizálta erőit.

1989. november 15-én Cleveland-ben és Budapesten egy időben jelentették be, hogy a második világháború utáni legnagyobb nyugati befektetés valósul meg Magyarországon. A General Electric megvásárolja a Tungsram Rt 50%-át plusz egy részvényt 150 millió dollár értékben. Az ügylet 1989. december 28-án nyert végleges formát. A tranzakcióval a GE a társaság vezetését is átvette. Megtörtént a zászlóshajón a lobogócseré! Gábor András, aki addig elnök-vezérigazgató volt, az igazgatóság elnöke lett. Helyét Varga F. György vezérigazgató, amerikai állampolgár foglalta el.

Az új vezetői gárdában hat amerikai és négy magyar kezdett dolgozni. Visszatekintve az elmúlt 25 esztendőre, elmondható, hogy a Tungsram eladásával kezdődött a rendszerváltozás. Újpesten világossá vált az ipar és kereskedelem teljes átalakulása. Egyik napról a másikra egyszerre tűnt el az újpesti bőripar, faipar, cipőipar, bútorigar. Világmarkák tűntek el.

1988-ban a Tungsram létszáma 19400 fő volt, 1991-ben 14300. Ma már csak a nagyvállalat emléke él. □

A Tungsram épülete 1990 körül

Az elmaradt világvége

Újpesten csoda történt. Tudtuk mi ezt már rég, hogy itt van a Föld szívcsakrája, Töröcsik stb., de most a rádió is bemondta. Erre viszont nem voltunk felkészülve, és ez a meglepettség kicsit árulkodó is lehetett volna, hogy teszem azt, nem is gondoltuk mi ezt végig, csak úgy járt a szánk, hogy jelenést kiáltunk, a kerületinek ez a dolga, akkor is, ha a nem kerületi ezt nem látja be, sőt akkor az csak annak újabb bizonyítéka, hogy a hely szelleme, klímája, a lakosság összetétele épp a világ e részén a legalkalmasabb az ilyesmire.

Ahogy más helyek meg burgonyatermesztésre, vagy hogy nyiss egy videótékát. Masszív, korrekt hótakaró, végig a Váci úton, az Izzó körül, meg a Megyerin is, a stadionnál, és beljebb, utcákon át, még sokáig. Amikor pedig az Országos Meteorológiai Intézet munkatársai kerek-perec megmondták, nem esett hó. Márpedig ők a szakértők, ha azt mondták, nem, akkor nem. De hát mi meg láttuk.

2012. december 21., világvége. Így már nem is olyan meglepő. Sőt így már egész természetes, nyugszik meg mindenki. Lehet, hogy ott belül, ahová a szem nem lát el, csak a remény vagy a félelem, ott mégis van valami létező. Hisszük, de tudni akarjuk, mert tudjuk, hogy csak hisszük. A föld nyíljon meg alattunk, ha nem így van. A tíz körömmel ragaszkodásban nincs semmi banális, azt fel lehet vállalni, csak akkor ciki, ha az egész tét nélküli. Nem ragad, nem nyílik, nem nyel el, nem perzsel, nem nyom agyon, nem emészt fel, nem zúzza be a koponyacsontunkat arra merőlegesen mért csapással. Mert akkor meg mi végre. A gyerekek papíron még jó két hetet kellene a méhben töltenie, de az anyja azt mondja, elég nagy a mocorgás, ki tudja. Meg hogy képzeljem, virágot hozott az orchideája, az a szára, ami pedig már elszáradt. Ha mégis megszületik ma, mondom, akkor viszont nevezünk el Majának.

Ahelyett viszont, hogy az emberiség tisztességesen félné az világvégét, mindenre tudományos magyarázatot talál. Nem akarja az egyszerűbb utat, sose. Hogy amit látunk, az csak ipari hó. De nem úgy, hogy mesterségesen előállították és szétszórták itt brahiból az éjszaka, hogy reggel összeszarja magát mindenki az Aschner Lipót téri templom felé menet, akkor már oda gyorsan betérve, mert így akár az atya is szervezhette volna ezt az egészet, hogy a saját malmára hajtja kicsit a hiszti vizét. De nem olyan ember az, meg mondták is vasárnap, hogy hagyjuk már a francba ezt az egész világvégét, keresztény emberek vagyunk, ne dőlünk be ilyen marhaságoknak. A rádióban kapcsolják Ausztráliát, ahol már elég régóta 21-e van, apokalipszisnek se híre, se hamva, pedig Sidney aztán tényleg a világ végén van. Amerikában viszont több államban rendelték el iskolaszünetet, nem azért, mert aki otthon elbújik a pincébe, az túlélheti a túlélhetetlent, inkább a túltévezett redneck szülők beszámíthatatlanságától tartva. Nem sokkal vagyunk Connecticut után. A mai földrajzóra végítélet miatt elmarad. Dél-Amerikát vették volna, vagy Kelet-Európát. Az ipari hó a definíció szerint jellemzően hőerőművek közelében keletkezhet, amennyiben a felszabaduló vízgőz a hideg légtérbe jut, illetve szó van itt bizonyos kondenzációs magvakról is, elég az hozzá, hogy vízgőz, plusz a mínuszok, részecskék (kristálylecsapódás!), tiszta hó. Nem igazi, tán még jobb is annál. (Vö: szilikon.) Elgondolkodom vezetés közben, miket írnék egy bakancslistára, bár talán azt inkább záros határidőn belül bekövetkező halál esetén szokás, nem pont apokalipsziskor, de ha rákórom meg nincs. Sidney-ben lassan besötétedik, mi az Árpád-hídnál gurulunk, ahol már nyoma sincs hónak. A kilenc órás hírek mennek, továbbra sem várható csapadék, a gyerek a Maja név hallatán még jobban mocorog. Hosszú a nap, ebből még bármi lehet. □

HIRMANN LÁSZLÓ

Gerber Alajos

Újpest városát a polgárosodás folyamata emelte városi rangra. Újpestet azon férfiak tették naggyá, akik civil hivatásuk gyakorlása mellett munkát, erőt, pénzt áldoztak a közösségért. Ezen polgárok egyike volt Gerber Alajos.

1892 novemberében született. Édesapja, Gerber Lajos vasesztergályos, gyári munkás volt a Ganz műveknél. Édesanyja, Figyelmessy Eleonóra révén nemesi vér is csörgedezett a fiúban. A család sorsa sok szomorúságot hordozott. Tífuszjárványban sorra eltemették testvéreit, csak Alajos Károly érte meg a felnőttkort. Ő egy olyan szakmát választott, amelyik a huszadik század szülte egyik új hivatás volt: fogtechnikus lett. Raskó Jenő budapesti mester laboratóriumában sajátította el kitűnően a szakmát, majd Erdélyben, Kolozsváron kezdte meg működését. Az ottani fogorvosok, akik foglalkoztatták, távozáskor ajánlólevélben dicsérték szakmai tudását, szorgalmát és becsületességét.

A kibontakozó első világháború Gerber Alajost is a frontra szólította. Az olasz arcvonalon szolgált, vitézségét a Károly Csapatkereszt kitüntetéssel ismerték el. Fogságba

esett, ahol tábori kórházban szanitécként foglalkoztatták. Csak a háború legvégén térhetett haza, ahol már 1891-ben működött az Újpesti Katolikus Legényegylet. Adolf Kolping német munkás pap kezdeményezte az iparos fiatalok keresztény szellemű, hazafias nevelésének támogatását. Segíteni kell, hogy jó szakemberek és példamutató szülők is legyenek. Ennek a mozgalomnak lett tagja, ahol színjátszóként és rendezőként is tevékenykedett. Az újpesti egyletnek egyik alapítója, vezetője Ranyák György kádármester, az Ipartestület alelnöke volt. Az egylet színjátszó körében ismerte meg Gerber Alajos az elnök leányát, Ilonkát, akit egy közös szereplés, az „Elnémult harangok” című darab bemutatói során megszeretett, majd 1924-ben oltár elé is vezetett.

A fiatal pár a Mária (ma: Lebstück Mária) utca 67-ben telepedett le, ahol a családfő már 1921-ben fogtechnikai laboratóriumot is felszerelt. Idővel ide születtek gyermekeik, György, Ilona, végül a legkisebb, aki édesapja keresztnévét kapta.

Gerber Alajos szakmájának kiváló mesterévé nőtte ki magát. Szinte folyamatosan akadt tanítványai, akik tanoncként tőle lesték el a szakma mesterfogásait. Elismerését jelzi a III. Országos Kézműipari Tárlaton nyert arany fokozatú szakmai díj, valamint a tény, hogy az Ipartestület Fogtechnikai Szakosztályának elnöke lett. Ebben a minőségében szerkesztette a Fogtechnikai Szemle című szaklapot. A végzős tanulókat rendszeresen szakvizsgáztatta.

Szakmájának szeretete mellett rengeteg energiát fordított az Újpesti Katolikus Legényegylet (U.K.L.E.) szervezetének fejlesztésére, irányítására is, mely kezdetben egy Árpád úti két szobás lakásban működött. Az egyletnek állandó székházra volt szüksége. Bőkezű mecénásként megnyerték az ügynek gróf Károlyi Sándort, aki – látva az egylet társadalomnevelő hatását és sikeres működését –, 1905-ben megvette számukra az újpesti Csokonai utcában lévő kétszintes tágas épü-

Gerber Alajos

letet. Itt már megfelelő helyiségek, többek között színházi előadások megtartására alkalmas színpad és díszterem is volt.

Az egyleti élet rengeteg fiataalt vonzott. 1912-ben Tanoncotthont is létre hoztak. A polgári kultúra erősítésének, a közösségi élet fejlesztésének érdekében a szervezetben élénk színjátszó élet folyt. Maga Gerber Alajos kedvtelve és tehetséggel megáldva állt színpadra. Maklári Zoltán Kossuth-díjas színművésszel még a háború alatt kötött barátságot, és ez a kapcsolat mindvégig fennmaradt. De felfigyelt színészi tevékenységére Vámos László rendező is, akivel az angyalföldi kultúrházban amatőr színjátszó fesztiválon találkozott.

A lelkes színházi előadások meghozták a sikert számára, de társulata számára is. 1931-ben elnyerték A Magyar Műkedvelő Egyesületek Vándordíját, immáron végleges megtartásra. Az Ország Legjobb Műkedvelőgárdája volt az U.K.L.E.! Gerber Alajos szavalókórust is szervezett, amely szintén szép sikereket ért el az újpesti rendezvényeken. (A témához kapcsolódó könyveket is megjelentettek.)

Az egylet keretein belül éves szinten több tucat ismeretterjesztő előadást tartottak a tagság számára az élet szinte minden területéről. Az előadók sorában megfordult Apponyi Albert gróf és Prohászka Ottokár püspök is. Zenekar, dalárda, sportkörök, természetjáró csoportok is működtek a szervezet kebelén belül. Sok kitűnő iparos került ki az egyletből, növelve Újpest jó hírét. Világi elnöknek 1927-től Gerber Alajost kérték fel és egyházi elnöknek Valter Lajos hittanárt.

Megbízatusuk többszöri újraválasztás után, mindvégig megmaradt. Irányításuk alatt az egylet virágkorát élte. 1938-tól „Napsugár Leányklub” néven, bevonták a leányifjúság nevelését is az egyletbe. Ennek vezetője, az elnök felesége, Gerber Alajosné volt. Nagy segítséget nyújtottak a lányoknak, hogy széleskörű ismereteket szerezzenek a női, édesanyjai hivatásuk majdani betöltéséhez. Különböző tanfolyamokat rendeztek, meghívott kiváló előadókkal. Egészségügyi, betegápolási, gyermeknevelési és korszerű főzési ismereteket sajátíthattak el. Az egyleti barátság sok fiataalt segített boldog házassághoz is.

Gerber Alajos az egyleti életen felül hallatlan aktivitással vette ki részét a főplébánia

életéből is. Az egyháztanács tagja, majd al-elnöke lett. Szerkesztője volt a Katolikus Élet című lapnak, maga is publikált verseket, novellákat is. (Novelláskötete Fogoly szerelem címmel jelent meg). A Pestkörnyéki Műkedvelők Lapjának is főmunkatársa volt. Aktív kezdeményezője volt a Katolikus Kultúrház megteremtésének. A háznak kapuja 1938-ban nyílt meg. (Az épület a Szent István téren, a plébánia mellett volt.) A szocializmus évtizedeiben úttörőházként működött. Az épület a közelmúltban került elbontásra a piactér korszerűsítése miatt). Az Újpesti Katolikus Kör, amely szervezet a kultúrházat működtette, Gerber Alajos, közösségi tevékenységének, másik aktív terepe volt. Itt gondnoki teendőket látott el.

Az egyleti élet csúcspontja 1941-ben volt, mikor is az egyesület félszázadik évfordulóját ünnepelte. Ezen alkalommal az ünnepi szentmisén megjelentek Károlyi István gróf és leánya is. Az egylet hímezett selyemzászlaját a család megőrizte.

A második világháború a Gerber családot és a családfő irányította egyletet sem kímélte. A légitámadásokat a gyerekek és a felnőttek a pincében vésztették át, de a harcok szüneteiben a közösségi élet még működött. Az 1944. március 19-re szervezett hazafias ünnepség azonban elmaradt. Az újpesti Csonkai utcában is megjelentek a Magyarországot megszálló Wehrmacht tankjai.

A Legényegylet sorsát a háborút követő politikai változások pecsételték meg. Rajk László kommunista belügyminiszter a civil szervezetek közül – a cserkészmozgalomhoz hasonlóan – elsőként a legényegylet országos szervezeteit számolta fel. A formálódó új rend saját hatalmára nézve veszélyesnek ítélte meg a polgári és egyházi szerveződések egyaránt.

Gerber Alajos a Rákosi-rendszerben még műkedvelősködött, majd az azt követő Kádár-korszak idején már csendes visszavonultságban élt. Magánélete is keservesen alakult. Eltemette idősebb fiát, majd megözvegyült. Ekkor már legkisebb gyermeke családjával a Komját Aladár (ma: Lőrinc) utcában élt. 1977 júliusában hunyt el. Ma a Megyeri temetőben nyugszik. Nevét márványtábla említi az Egek Királynéja templom előcsarnokában.

Köln középkori metszeten

Köln városa, ahol Adolf Kolping létrehozta első szervezetét, a római korra tekint vissza. A latin *colonia* kifejezés él tovább a nevében. A Rajnaparti város a karoling korban lett a Frank Birodalom egyik központja. Érseki székhely lett, a középkor tanúja a város jelképe, a pompás kéttornyú gótikus katedrális. Vallási központ szerepe mellett a tudománynak is fellelegvára lett. 1388-tól egyetem működik a város falai között. Dolgos és gyarapodó polgárok lakták. Messze földön híres exportcikkévé vált az illatosítást szolgáló kölnivíz.

A város a középkorban a Német-Római Császárság legnagyobb városává növekedett. 11 hosszabb falszakasz, 12 kapuval és 52 toronnyal védte polgárait és létesítményeit. Kereskedelme azt követően lendült fel igazán, hogy a császártól árumegállító jogot nyert.

A Rajna-vidék a francia és a német vetélkedés ütközőzónája volt. A 19. század elején Napóleon hadai szállták meg, az első

világháborút követően brit csapatok állomásoztak itt. A századforduló névváltozást is hozott. 1900-ban a porosz belügyminiszter úgy rendelkezett, hogy a város nevét C betűvel kell írni. 1919-ben Konrád Adenauer polgármester (későbbi kancellár) döntött véglegesen a K betű használata mellett. A szenvedések nem értek véget: a második világégés során azután súlyos légitámadások pusztították Köln épületeit.

Adolf Kolping nem volt a város szülötte. Szegényparaszti sorban nőtt fel, cipészsegédnek tanult. Bőkezű támogatók révén végezte el a teológiát, fiatal papként 1849-ben került Kölnbe. Elhatározta, hogy menhelyeket alapít a szegény sorsú iparostanoncok számára, ahol ellátást és jó szót kapnak, ahol tanulhatnak is. Mozgalma futótűzként terjed Magyarországon is, ahol maga is megfordult. Halálakor közel félezer Kolping alapszervezet működött, több ezer taggal. Az alapítót II. János Pál pápa avatta boldoggá 1991-ben. □

Diákként és tanárként is kedvenc iskolája volt a leánygimnázium

Szécsi Gáspárné dr. Kincses Rózsa (sz. Újpest, 1925) a Kanizsay Dorottya Leánygimnázium tanulója volt. 1943-ban érettségizett, majd diplomája megszerzése után néhány évvel, tanárként tért vissza az alma materbe. Rózsa néni leánya keresett meg, hogy édesanyja a Helytörténeti Értesítő előző számában megjelent interjúból olvasott szeretett iskolájáról és későbbi munkahelyéről. Úgy gondolta, szívesen megosztaná velünk személyes emlékeit.

– Örömmel olvastam a Czeschner Kamillával készült interjút. Ő két évvel fiatalabb nálam, s külön örültem, hogy ilyen szépen beszélt régi iskolánkról. Bizony nem sokan vannak már, akik elmondhatják, milyen volt az oktatás ott az 1930-as, '40-es években.

– Rózsa néni Újpesten született. Kérem, meséljen a családjáról!

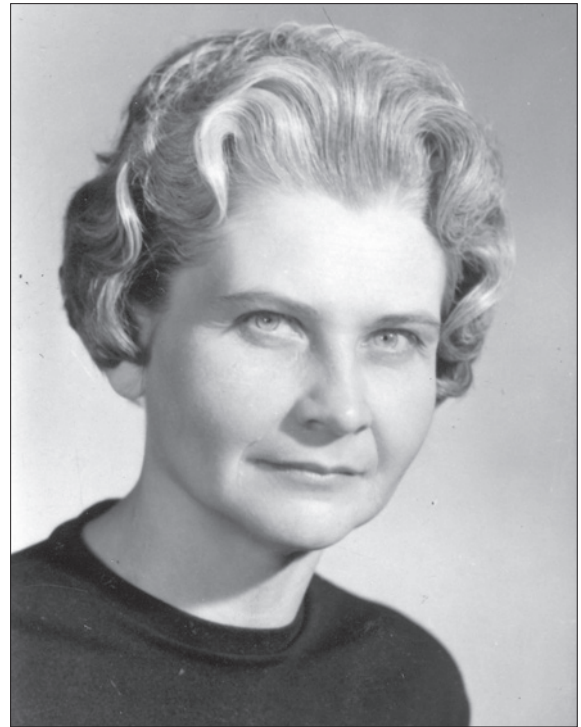
– Édesapám, Kincses István 1911-től harmincöt éven keresztül volt a Könyves Kálmán Gimnázium matematika–fizika szakos tanára. Édesanyám, Soóki Tóth Emília tanítónő volt, Kassáról származott. Hat gyermekük született, anyukám a nevelésünkkel, iskoláztatásunkkal volt elfoglalva. Szüleink gondosságának eredménye, hogy négyen (Emília, Anna Mária, Olga és jómagam) pedagógusok lettünk, István gépészmérnök, Mária elektromérnök, de ő is oktatott, a Kertészeti Egyetem adjunktusa volt.

– Neveltetésükből következik, hogy az elemi iskolát gimnázium követte.

– Nagyon büszke voltam, amikor 1935-ben megkezdhettem tanulmányaimat a leánygimnáziumban. Negyvenhárman kezdtük az első osztályt; 1943-ban, az élethozta változások és a történelem viharai hatására erősen megcsappant létszámmal, csak tizenhatan érettségiztünk.

Kissé ellentmondásos érzésekkel emlékszem iskolámra. Egyrészt egykori diák-

ként rettentő büszke voltam, hogy Újpest egyik legjobb iskolájában végezhettem. Azt biztosan állíthatom, hogy amikor a Kanizsayban tanultam, a gimnázium az ország egyik legjobb állami leánygimnáziuma volt. Emlékszem, amikor bekerültem az egyetemre, akárhol ejtettem ki a Kanizsay nevét, annak rangja volt. Tanárainkat sok helyen ismerték és elismerték. Nemcsak az oktatásban, hanem emberségből is jól vizsgáztak. Nem éreztek megkülönböztetést a szegényebb gyerekek sem. Első igazgatóm dr. Lersch Ernő finom úriember volt, kisebbik lánya, Edit akkor járt 6-dikba, mikor én elsős voltam. Porcsalmy Zoltán 1939-ben követte, ő országosan elismert matematikus, fizikus és kémikus is volt. A háború előtt megjelenő Fizikai és Kémiai Didaktikai Lapok főszerkesztőjeként is dolgozott. Több alkalommal tartott ismeretterjesz-

Szécsi Gáspárné dr. Kincses Rózsa

tő előadást a Főiskolai Szociális Telepen, az Erkel Ferenc [ma: Erkel Gyula] utcában. Őt követte dr. Sipos Lajos igazgató úr, vele csak húgom találkozott [dr. Sipos Lajos díszpolgárunk édesapja]. Sajnos korai halála miatt, csak 1949-ig vezethette az iskolát.

Másrészt azonban, a hatvanas évektől – mikor tanárként dolgoztam ott – a koedukáció bevezetése után, bizony sok jó tanuló lányt inkább a híresebb iskolába írtattak. Két szomszédvár állt egymással szemben a Könyves Kálmán Gimnázium és a Kanizsay Dorottya. Állandó vetélkedés folyt a tanulmányi eredmények terén.

– *A sok jó tanár között, bizonyára akadtak kedvencek is.*

– Kedvenc tanárom sok volt. Heinischné Garay Ilona volt az egyik, mennyiségtant, fizikát tanított. Rákospalotán lakott, szigorúsága mellett nagyon jól magyarázott. Egy időben matematikus akartam lenni miatta. A legkedvesebb, dr. Gosztonyi Gizella, magyar-történelem szakos volt. Zalaegerszegről származott, lelkesen magyarázott, magyarságára büszke emberként a hazafiságot és a haza szolgálatát nagyon komolyan vette. Sokszor idézte már a háborús években Arany János: Török Bálint című verséből: „Két ellenség a Duna-két-parton:/ Kevés annak az én egy jó kardom./Egyiket a másikkal – hiába!/Ahogy lehet – gondolja magába.”

– *Minden iskolának volt egyenruhája akkoriban. Gondolom a Kanizsaynak is. A lányok számára nem okozott gondot viselése?*

– Bizony egyenruhában jártunk iskolába. Büszkén is hordtuk, mert ilyen nem volt másnak. Csíkos anyaga volt, eltérő az általában megszokottól. A nyári viselet fehér alapon kék csíkkal és matrőzgallérral, ünnepi alkalmakkor fehér blúz matrőzgallérral és rakott szoknya. Blúzunkat két szalag díszítette, ha egyik hiányzott, bizony beírás járt érte. Utolsó diákéveimben magyaros zsinórozású, világoskék nyári ruhánk volt, ez Bocskaisapkával egészült ki. Az utóbbit a szép hajú lányok levették, ha kiléptek az iskolából. Ez már lázadásnak számított, mert nagy rend és szigorú fegyelem volt. Később, tanár koromban, Petrásné Sörös Lenke igazgatónő találta

ki, hogy a gyerekek javasolják, milyen legyen az egyenruha – aranyos, pöttyös viselet lett belőle. Szívesen hordták. Aztán később a kék köpenyt már igyekeztek a sarkon levenni...

– *Fiú és leánygimnázium egymással szemben, volt ennek valami romantikája.*

– A háború előtt nagy békében élt egymás mellett a két gimnázium. Sok kapcsolat alakult ki természetesen a két iskola diákjai között. Például a Könyvesben volt a tánciskola hétvégén. Szinte jellemzőnek mondható, hogy több házasság is született az ott kialakult kapcsolatokból.

– *Érettségi után jött a továbbtanulás, ugyanakkor Magyarország felé közeledett a front. Hogyan élt egy egyetemista ezekben a nehéz időkben?*

– A háború alatt Zsiray Miklós nyelvész-professzorhoz jártam, mert finnugor nyelvész szerettem volna lenni, de a bombázások miatt édesapám megtiltotta, hogy bejárjak az egyetemre. Azt mondta, ha szünetel az egyetemi oktatás, ne járjak be! Ha meg kell halni, legyünk együtt! – így a házuk pincéjében éltük át a bombázásokat. Zsiray professzor adott nyelvkönyvet, szótárt, mondta: Mi az magának, meg tud tanulni otthon is oroszul! A diplomamunkámhoz szükségem volt az orosz nyelvtudásra, így a pincében éjt nappá téve tanultam a nyelvet. 1945. január 12-én orosz katonákat szállásoltak el nálunk. A katonák a lakásban, mi a mosókonyhában laktunk, a konyha használatát is beosztották, de egyéb probléma szerencsére nem adódott. Édesapám tudott velük beszélni, mert az első háború idején 1914 karácsonyától 1920 végéig hadifogságban volt, egészen Vlagyivosztokig vitték. Ott megtanulta a nyelvet. Lev Tolsztoj: Kozákok című novelláskötetét le is fordította még az idő alatt.

– *Tanulmányai végeztével, Kincses Rózsa Újpesten kezdte pályáját?*

– 1948-ban szereztem diplomát, magyar-német-latin szakos tanárként. Férjemmel, Szécsi Gáspárral, aki szintén a tanári hivatást választotta, szülővárosába, Székesfehérvárra költöztünk. Volt honvágam persze, például egy ottani múzeumban boldogan fedeztem fel valamilyen tejipari cég történetét bemutató anyagban egy Bulicsek-féle kazánt. Ezt is Újpesten gyártották! Különösen azért

örültem, mert a Vasút [ma: Görgey] utcában Bulicsekékkal szomszédok voltunk. Az idősebbik lányt, Annát és az öccsét is jól ismertem.

Rövidesen megszületett a lányom, úgy döntöttünk, hogy Újpesten folytatjuk az életünket. Nem volt bölcsőde, és édesanyám segítségére nagy szükségem lett. Nagyon sértetten vettem tudomásul, hogy nekem is, aki pedig született újpesti vagyok, külön kérvényt kellett benyújtanom és igazolással bizonyítanom, hogy van hol laknom: a szüleimnél. Boldogan költöztem vissza. Igaz, akkoriban, Budapest külvárosaként, Újpest kicsit megkopott, de ez nem számított. Férjem csak később tudott utánunk jönni, s kezdetben nem is kapott tanári állást, csak kollégiumi nevelőtanárr lehetett.

– *Az ön számára egyenes út vezetett a Kanizsay katedrájához?*

– Nem. Először a Teleki Blanka Gimnáziumban (korábban Erzsébet Nőiskola volt) helyezkedtem el. Időközben megszületett a fiam is, és édesapám javasolta, hogy próbáljak Újpesten állást keresni, mert két gyerek mellett túl sok idő megy el az utazással. Hamarosan adódott egy lehetőség, mert valaki éppen innen szeretett volna Pestre kerülni. Szerencsére sikerült cserélnünk. Ettől függetlenül, a szüleimtől és testvéreimtől nagyon sok segítséget kaptam a gyerekek ellátásában.

1956 szeptemberében kezdtem tanítani a Kanizsayban. Az akkori igazgatóval nem is találkoztam, mert Moszkvában volt, s az októberi forradalom után már nem is jött vissza az iskolába. Őt először Petrás Istvánné követte, majd 1959-től Siklósi Lászlóné lett az igazgató. Érdekes évek következtek. A két szomszéd vár (a Könyves és a Kanizsay) versengése – mint említettem – akkor éleződött ki, amikor a koedukáció miatt már mindkét helyre felvettek lányokat is. Rövidesen kiderült, hogy nincs szükség egymás mellett két gimnáziumra, ekkor a mi iskolánk átváltott a szakképzésre. Nővéreket képeztünk az egészségügy számára. Nekem is képeznem kellett magam: igaz, hogy latin szakos voltam, de az egészségügyi nyelvet nekem is meg kellett tanulnom. Az első évben a Chinoinnal kötöttünk szerződést laborhasználatra, de egy év után felbontottuk, mert sajnos a kapcsolat nem működött. (Kár érte, mert diákjaink továbbtanulásában

nagy segítséget jelentett volna.) Oktatásszervezési probléma is adódott, amely az orvosi karra jelentkezőknél derült ki. A szakközépiskolákban a gyerekek nem tanultak negyedikes fizikát. Bizony a felvételinél az elfeledett tudás hiányzott, a gimnáziumban végzetek előnybe kerültek. A nálunk érettségizett jó képességű jelentkezők közül emiatt sajnos csak néhányat vettek fel.

– *Az egészségügyi pályát választók számára fontos az empátia, a felelősségérzet...*

– Nagyon sok értékes ember volt a tanítványaim között, igaz többen elhagyták a pályát, elsősorban anyagi okokból. Onnan tudom, hogy máig is megkeresnek többen, tartjuk a kapcsolatot. Igyekeztem megfelelő viszonyt kialakítani a diákjaimmal, segítettem, ha igényelték. Talán ezzel vívtam ki ragaszkodásukat. Sőt előfordult, hogy számomra nem túl kellemes alkalommal, kórházi tartózkodásom során is meglátogattak. Jólesett a gondoskodásuk.

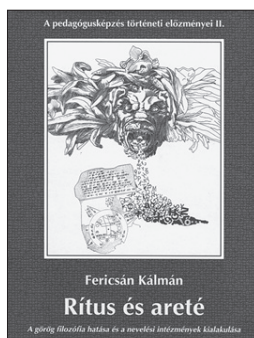
– *Egy hivatást nem lehet „csak úgy” abbahagyni. Mikor fejezte be a munkát?*

– 1983-ig dolgoztam a Kanizsayban, aztán még pár évig a Kilián György [később: Déry Miksa] gimnáziumban óraadóként tanítottam latint és németet, de tanítottam orosz is. Mostanában napjaimat olvasással, néha sétával töltöm. Többnyire magyar nyelvű regényeket olvasok – a francia már lassabban megy... Szívesen rajzolok a magam kedvére. Mára megbékéltem azzal is, hogy IV. kerület vagyunk. Most örömmel látom, hogy megint kicsit szebb a város, szépülnek a parkok, épületek. Úgy tapasztalom, lassan egy új közösség is kialakul itt. □

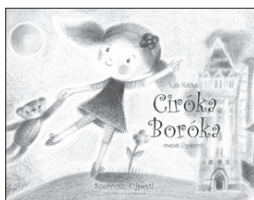

A Kanizsay Leánygimnázium bejárata az 1960-as években

Könyvek Újpestről

A pedagógusképzés történelmi előzményei című sorozat második kötete a hellén kultúrába vezeti olvasóit. Fericsán Kálmán, „Újpest Gyermekéiért díjas” nyugalmazott pedagógus bemutatja a nevelési intézményesített és szabad tereit, a mítoszok, filozófiák és szellemi élet hatásait. Önálló fejezetben foglalkozik a korszak sportágaival és az olimpiai játékokkal. A szerző megismerteti az ókori görög világ kiemelkedő személyiségeit és hatásukat kortársaikra, valamint az utókorra. A könyvet az Agroinform Kiadó jelentette meg.

Lak Katka írásainak hőse egy kislány, Ciróka Boróka, aki családjával (és elválaszthatatlan társával Málna mackóval) Újpestre költözik. A

meséket illusztráló Szász Regina megrajzolta a víztornyot, a városházát, a felújított szakorvosi rendelőt is. A mesében megjelenik a vizes játszótér, az óvoda, valamint a család új otthona. A Szervusz, Újpest! alcímű mesekönyvet Újpest óvodásai az Önkormányzat ajándékként vihették haza.

Elismerés

Áder János, Magyarország Köztársasági Elnöke Vizer József újpesti származású műbútorasztalos mester részére – a faipari szakmát népszerűsítő, magas színvonalú műbútorasztalos munkája, valamint a faipari oktatás érdekében végzett támogatói tevékenysége elismeréseként – a Magyar Érdemrend tisztikeresztje kitüntetés adományozta.

A főváros kitüntettjei

November 17-én, a főváros napja alkalmából Újpest életében végzett jelentős társadalmi tevékenységéért Pro Urbe Budapest díjban részesült dr. Derce Tamás, Újpest korábbi polgármestere. Budapestért díjat vehetett át Gergely Gábor világ- és Európa-bajnok, többször-

rös magyar bajnok asztaliteniszező és dr. Hollósi Antal Gábor sebész főorvos, a Károlyi Sándor Kórház orvos igazgatója. A kitüntetések Tarlós István főpolgármester adta át.

Táblaavatás

Dr. Gerber Alajos díszpolgár kezdeményezésére Újpest Önkormányzata emléktáblát állíttatott a Csokonai utcai idősök otthona falán. Az épületben működött egykoron a KALOT újpesti szervezete. A tábla ünnepélyes leleplezésére november 27-én került sor.

Arany Horgony díjak

December 12-én, az Újpesti Városvédő Egyesület megalakulásának 20. születésnapján került sor az idei „Arany Horgony” díjak átadására. Kitüntetésben részesült dr. Kovács Ivánné alapító tag, az egyesület korábbi elnöke, dr. Nyárs Csaba alapító tag, Prófus József szerkesztő és Kálmán János operatőr, valamint Monori Józsefné és dr. Ozsváth Gyuláné.

Gyász hírek

Életének 82. évében, július 18-án elhunyt Pomázi László középiskolai tanár. 1958-tól tanított a Könyves Kálmán Gimnáziumban, ahol évtizedekig intézményvezető-helyetesként tevékenykedett. 1985-ben kapta a Babits Mihály Gimnázium alapításának feladatát, mely intézmény első igazgatója lett. Nyugdíjba vonulásakor Németh László-díjjal tüntették ki. Az újpesti „Babitsban” méltó módon emlékeznek a legendás tanárra.

November 12-én, 84 éves korában elhunyt Várhidi Pál, az Újpesti Dózsa legendás labdarúgója, az Aranycsapat keretének tagja, Újpest díszpolgára. A tízszeres válogatott tagja volt az 1954-es svájci világbajnokságon ezüstérmes válogatott keretének, az 1960-as római olimpián pedig bronzérmes szerzett a nemzeti együttessel. Vezetőedzőként 1973 és 1980 között négy bajnoki címet szerzett az Újpesti Dózsával.

Decemberi számunkban a 24. és a 31. oldalon látható fotókat az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény bocsátotta rendelkezésünkre.